

KİM BU ERMENİLER?

Susan Paul Pattie

Gagik Stepan-Sarkissian ve Maral Kerovpyan eşliğinde

İngilizceden çeviren

Lora Sarı

Ermenilerin geçmişte ve bugün nasıl bir hayat sürdüğünü anlatan bu kitap sayesinde Ermeni tarihini, geleneklerini, dilini, yemeğini, müziğini, sanatını ve zanaatını öğreneceksiniz. Bunların hepsi önemli. Bunlar kadar önemli olan bir başka şey de Ermenilerin tarih boyunca başka halklarla iç içe yaşadığı gerçeği. Üç bin yıl önce Anadolu'ya yerleşen Ermeniler, bu toprakları diğer halklarla paylaştılar. Ortadoğu ve Kafkasya'daki komşularından çok şey öğrendikleri gibi, yaşadıkları çeşitli ülkelere de önemli katkılarda bulundular. 20. yüzyılda, dünyanın dört bir yanı Ermenilerin evi oldu ve onlar bugün hâlâ çok sayıda dil öğrenebilen, komşularının örf ve âdetlerine saygı gösteren bir halk olarak bilinir. İletişimin ve teknolojinin gelişmesiyle dünyamız küçülmeye devam ederken, birbirimiz hakkında daha çok şey öğrenmenin herkes için faydalı ve ilgi çekici olacağını umuyoruz.

KİM BU ERMENİLER?

Susan Paul Pattie

Gagik Stepan-Sarkissian ve Maral Kerovpyan eşliğinde

İngilizceden çeviren

Lora Sarı

Bu kitabı tamamlamamıza yardımcı olan herkese teşekkür ederiz. Dünyanın dört bir yanından çok sayıda yeteneğin bir araya geldiği capcanlı bir kitap ortaya çıkarmamızı mümkün kılan fotoğrafçılara, sanatçılara, müzisyenlere (hepsinin adı kitapta geçiyor) özellikle minnettarız.

Bize tavsiyelerde bulunan, çeşitli izinleri sağlayan ve diğer önemli konularda yardımcı dokunanlar: Armenian Museum of America, Ermenistan Çocuk Sanatları Galerisi, Levon Aronian, Vahagn Avedian, Anny Bakalian, Ellen Dupont, Anahid Eskidjian, Mark Grigoryan, Piskopos Vahan Hovanesian, London Armenian Opera, Shushan Kerovpyan, Osman Köker, Shakeh Major Tchilingirian, Mary Saad, Hratch Tchilingirian, Gevorg Ter-Vardanyan, Lucila Tossounian.

Bu kitabın Türkçesi yayıma hazırlanırken, İngilizce özgün baskısı gözden geçirildi ve kitap Türkiye'deki toplumsal ve kültürel ortama uyarlandı. Türkçe baskısında katkılarını bizden esirgemeyen, Havva Kangal Erdoğan, Aram Kerovpyan, Virginia Kerovpyan, Arusyak Koç Monnet ve Altuğ Yılmaz'a teşekkür ederiz. The Armenian Institute kitabın Türkçe baskısını destekleyen Calouste Gulbenkian Vakfı'na müteşekkirdir. Kitabın İngilizce özgün baskısı Calouste Gulbenkian Vakfı ve Benlian Charity Trust'in sağladığı cömert fonlarla mümkün olmuştur.

CALOUSTE
GULBENKIAN
FOUNDATION

Fotoğraflar ve çizimlerin bütün hakları sanatçılarındadır.

Metin hakları © Susan Paul Pattie (ana metin), Shakeh Major Tchilingirian (Dans), Maral Kerovpyan (Müzik), Gary ve Susan Lind-Sinianian (Geleneksel Kıyafetler).

Sayfa 40-41'deki fotoğraflar Hrair Hawk Khatcherian tarafından Armenian Museum of America için çekilmiştir.

Fotoğraflar, aksi belirtilmedikçe Susan Pattie'ye aittir.

Kapak fotoğrafı: Şuşi'de yaşayan Zakka. (Shushan Kerovpyan)

Başlık sayfası: Erivan'ın kuzeyindeki Korean Valley Anaokulu'nun çocukları, Ermenistan. (Rouben Galichian)

Arka kapak: (sol üst) Armenian College and Philanthropic Academy - Kalküta, Hindistan (Scout Tufankjian), (sol alt) Kaladuran, Suriye (Shushan Kerovpyan), Akhtamar Adası'ndaki Surp Haç Kilisesi (Mark Grigoryan).

Ses prodüksiyon: Tim Yeo

Özgün tasarım: Mercer Design www.mercerdesign.co.uk

Türkçe baskının tasarımı: Melisa Arsenyan

ISBN TÜRKİYE 9786055753672

ISBN İNGİLTERE 9780954360979

İstanbul, Ağustos 2016

Susan Paul Pattie, Londra'daki Armenian Institute'ün eski yöneticisi olup, halihazırda mütevelli heyetindedir. Kültürel antropoloji alanında doktora yapmıştır. *Faith in History: Armenians Rebuilding Community* (Smithsonian Institution Press, 1997) adlı bir kitabı vardır ve *Treasured Objects: Armenian Life in the Ottoman Empire 100 Years Ago* (Armenian Institute, 2012) adlı kitabın yazarlarındandır.

Screen 2004 adlı seriden
(Leon Galichian)

İÇİNDEKİLER

Khosrov Doğa Koruma
Alanı, Ermenistan.
(Vanessa Galbraith)

Başlangıçta	4
Haritalar	6
Diaspora	12
Ermenistan Cumhuriyeti	14
Tarihi Ermenistan Yerleşimleri	16
Konstantinopolis, Konstantiniye ve şimdi İstanbul	18
Dil	20
Din	22
Dini Gelenekler ve Âdetler	24
Adlar ve Ad Verme Gelenekleri	28
Yemek Âdetleri	30
Geleneksel Ermeni Müziği	34
Günümüz Ermeni Müziği	37
Halk Dansları	38
Geleneksel Ermeni Kıyafetleri	40
Halk Öyküleri ve Atasözleri	42
Şiir	44
Oyunlar ve Spor	46
Ünlü Ermeniler	50
Dünyanın Dört Bir Yanından Ermeni	52
Çocuklar	
Bunları Bilmekte Yarar Var	60
Okuma Tavsiyeleri	61
İnternet Sitesinde	62
Tamzara Nasıl Oynanır?	63

BAŞLANGIÇTA

Ararat (Ağrı) Dağı
(Be. - Eghizayn)

Nuh'un Gemisi efsanesini duydunuz mu? Gemi, suyla kaplı yeryüzünde 40 gün 40 gece dolandıktan sonra, hayvanlar çiftler çiftler, güverteden Ararat'ın (Ağrı) yamaçlarına doğru fırlamışlar. Tabii, fırlar fırlamaz ayağı kayanlar ve dağdan aşağı yuvarlananlar olmuş. Onlar, geldikleri yerden hızla uzaklaşmışlar. Ama bazı hayvanlar geminin yakınlarında kalmayı tercih etmiş, tıpkı insanların yaptığı gibi.

Nuh'un Gemisi
(Armen Kolozyan)

Taşa oyulmuş
çok eski bir
sembol.
(Vanessa Galbraith)

Nuh'tan çok uzun zaman sonra, bölgede çok sayıda halk yaşamaya başladı ve bunların arasında Ermeniler de vardı. Ancak şimdi bile, aradan geçen onca yüzyıla rağmen, Ermeniler Ararat'ı görünce büyük mutluluk duyarlar. Bugün Ermeniler dünyanın dört bir yanında yaşıyor olsalar da, birçoğunun evinde Ararat'ın olduğu fotoğrafları, resimleri ve kartpostalları görebilirsiniz.

KADİM BİR TOPRAK, KADİM BİR HALK

Ermenilerin yaşadığı kadim topraklar, dağlar ve ovalardan oluşan ve Doğu'yla Batı'yı birbirine bağlayan bir kara parçasıdır. Bu da, birçok gezginin bu topraklardan geçtiği ve tarih boyunca birbirine rakip imparatorlukların burada savaştığı anlamına geliyor. Savaş halindeki imparatorlukların arasında kalan Ermeniler, her ne kadar kendi topraklarından ayrılmamış olsalar da, çeşitli imparatorluklar bölgeye herbiri ardına yerleşip onların Doğu ile Batı arasında bölünmesine sebep olunca, bir azınlık topluluğuna dönüştüler.

Zaman içinde Doğu'daki Ermeniler, Batı'dakilere göre daha farklı bir gelişim gösterdiler. Ancak bugün, önceden de olduğu gibi, Doğu ve Batı'daki Ermeniler kendilerini tek bir etnik grubun veya ulusun parçası olarak görürler.

VE ŞİMDİ...

Ermenistan Cumhuriyeti 1991 yılında bağımsızlığına kavuştu ve yaklaşık üç milyon Ermeni tarihsel anayurtlarının bu dağlık köşesinde hayatlarına devam ediyor. Ayrıca, dört milyondan fazla Ermeni, başta Ortadoğu, Avrupa, Kuzey Amerika ve Rusya'da olmak üzere, kendilerine dünyanın her tarafında birer ev kurdu. Günümüzde, Türkiye'de, büyük bir çoğunluğu İstanbul'da yaşayan yaklaşık 60.000 Ermeni bulunuyor.

Nareg Okulu öğrencileri ksilofon ile Gomidas şarkıları çalıyor. Lefkoşa, Kıbrıs.

Ermenilerle ilgili neyi bilmek önemlidir? Pek çok Ermeni'ye göre bu sorunun yanıtı, halkının çok uzun zamandır –üç bin yıldan fazla– var olmasıdır. Elbette, bu süre boyunca hangi halk olsa epeyce değişim gösterecektir. Ermeniler de aletlerini artık taşı yontup, demiri döverek imal etmiyor. Şüphesiz o zamandan beri gelenekleri ve fikirleri de hayli değişti. Yine de, dil üzerine çalışan uzmanlar bize Ermenilerin bugün kullandıkları dilin köklerinin çok eski zamanlara, Ermenilerin, şimdiki Türkiye'nin doğusuyla Kafkasya'yı kapsayan bölgede kurulmuş olan tarihsel anayurtlarına kadar uzandığını söylüyor.

Her bölümde farklı bir çalışma yapınız.

ÇALIŞMA

Dünya üzerinde, kendi halkları için önemli bir sembol teşkil eden başka dağlar bulun.

Yaşadığınız şehrin veya ülkenin sembolleri sizce nelerdir?

Eğer aileniz veya yaşadığınız ülke için bir sembol seçecek olsaydınız, bu ne olurdu? Neden?

Ermenice ve
Türkçe adlarıyla
günümüz Türkiye
haritası.
(Maral Kerovpyan ve
Gagik Stepan-Sarkissian)

Metinde geçen bazı yer adlarıyla birlikte
Ortadoğu haritası.
(Gagik Stepan-Sarkissian)

Ermenistan Cumhuriyeti, Karabağ
ve komşuları.

Arşaguniler döneminde Ermenistan (Büyük Hayk)
M.Ö. 299-63. (www.armenica.org.a dayanarak.)

ÇALIŞMA

Bir ülkenin adı başka dillerde farklı olabilir: Almanlar ülkelerine Deutschland derken Türkçede bu ülkeye Almanya denir. Siz de buna benzer örnekler bulun.

BİRAZ DA TARİH

Ermenilere ilk olarak milattan önce 518 yılında Pers/İranlı ve Yunan yazarların eserlerinde değinilmiştir. Ermeniler o dönemde de, şimdi de kendilerine **Hay**, topraklarına **Hayasdan** derler. Ermeni olmayanlarsa Ermeniler için **Armina**, **Ermeni** ve bu kelimelerin türlü çeşitlemelerini kullanırlar. O bölgedeki ilk insanlara Hayasalar ve Armenler adı verilmişti. Günümüzdeyse, mitolojik kahramanlar Hayk ve Aram'ın adları popülerliklerini korumaya devam eder. Aram'ın adı, Nuh'un torunlarından biri olarak, Kutsal Kitap'ın Yaradılış bölümünde 10. bap, 21. ayette geçer.

İLK KRALLIKLAR

Milattan önce 1. yüzyılda, Kral Büyük Dikran, Akdeniz'den Hazar Denizi'ne uzanan Ermenistan Krallığı'nı yönetiyordu. Romalılar tarafından yenilgiye uğratılan Kral Dikran'ın ardından gelen Ermeni kralları, etraflarındaki çok daha güçlü imparatorluklarla bitmek bilmeyen bir mücadele içine girdiler. Ermeniler, Yunanların, Romalıların ve Perslerin etkisi altında kalırken, Ermeni gezginler de gittikleri yerlerde kendi fikirleri ve öğretilerini başkalarıyla paylaştılar.

HİRİSTİYANLIK ERMENİSTAN'DA

4. yüzyılın başlarında, Kral Dırtad yönetimindeki Ermenistan, Hıristiyanlığı kabul eden ilk krallık olarak tarihe geçti. Rahip Mesrob Maşdots, Kutsal Kitap'ın Ermeniceye çevrilebilmesi için milattan sonra yaklaşık 400 yılında Ermenice alfabeyi icat etti. Persler kendi inançları olan Zerdüştlüğü kabul etmeleri için Ermenileri zorladılar, fakat 451 yılında, Kumandan Vartan, Avarayr'da ordusuyla birlikte Perslere karşı cesurca bir mücadele verdi. Savaşı kaybetmiş olsalar da, Ermeniler Perslere karşı büyük bir direniş gösterdi ve Mamigonyan soyundan gelen Vartan'ın şanı günümüze kadar ulaştı.

Kumandan Vartan ve Avarayr Muharebesi.
(Madenataran Eski Elyazmaları Bilimsel Araştırma Enstitüsü, Erivan)

ALTIN BİR ÇAĞ

Sonraki yüzyıllarda, Arap orduları Ermenilere ait olan toprakları işgal ettiler, ancak 885'te Aşod Pakraduni'nin Ermenistan'ın bağımsız bir bölgesinin kralı olmasıyla Ermeniler için altın çağ başladı. Bu dönemde sanat, edebiyat ve mimari alanında büyük eserler üretildi. Krallığın başkenti Ani de bunlardan biriydi. Bu krallık yıkılınca, yöneticileri güneye, Kilikya'ya kaçtılar ve orada Kilikya Krallığı'nı kurdular. Zamanla büyüyen bu krallığın Avrupa'yla yakın bağları vardı. 1393 yılında ölen son kral V. Levon'un mezar taşı Fransa'da, Paris'in dışındaki büyük Saint Denis Kilisesi'nde bulunmaktadır.

1001 Kilisesi olduğu söylenen, eski Ermeni Krallığı'nın başkenti Ani'nin kalıntıları ve inekler.
(Maral Kerovpyan)

OSMANLI İMPARATORLUĞU

Osmanlı İmparatorluğu özellikle 1500'lerden 20. yüzyılın başlarına kadar Ermeni anayurdunun batı bölgelerini yönetti. Ermenilerin büyük bir kısmı atadan kalma topraklarında yaşamaya devam ederken, birçoğu da başarılı tüccarlar ve usta zanaatkarlar oldular. Bazıları devlet kademelerinde önemli mevkilere geldiler, orduda görev aldılar, bazılarıysa mimari, müzik, eğitim ve tıp alanında yaptıkları çalışmalarla Osmanlı kültürüne önemli katkılarda bulundular.

Tarlaları sürmek.
(Vanessa Galbraith)

Kütahya tabağından detay.
(Armenag Topalian)

ÇALIŞMA

Geçmişte olduğu gibi bugün de, çok sayıda ülkede Doğu halıları dokunur. Bu ülkelerde, kendilerine has sembolleri ve motifleri olan farklı etnik gruplar yaşar. Bakalım siz çevrenizdeki bir halı üzerinde birbirinden farklı kaç motif bulabileceksiniz?

İran, Yeni Culfa'daki bir Ermeni kilisesi. (Styve Reineck)

En eski Ermeni yerleşim yerlerinden Kudüs'teki öğrenciler.

1990'larda Ayas Deniz Araştırmaları Kulübü'nün inşa ettiği 'Kilikya', 13. yüzyılda Ermeni tüccarların kullandığı türden bir yelkenli geminin çalışır haldeki kopyası.

GÖÇLER

Ermenilerin çoğu, tarihleri boyunca Batı Ermenistan ve Kafkasya'da yaşamayı tercih etseler de, bazıları çok eski zamanlarda, uzak diyarlardaki halklarla ticaret yapabilmek için başka yerlere taşındı. Bazılarıysa evlerinden, yurtlarından koparılıp istilacı ordulardan korunabilecekleri yakın komşu topraklara götürüldüler. 1604'te Safevi Şahı I. Abbas, imparatorluğunda ticaretin gelişmesi ve zanaat üretiminin artması için, Ermenilerin yaşadığı koca bir şehri ve bölgeyi şu an İran sınırlarında bulunan Yeni Culfa'ya taşıma kararı aldı.

Yani 19. yüzyılın sonuna gelindiğinde, tarihi Ermenistan'ın dışında yaşayan çok sayıda Ermeni vardı. Birçoğu Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul'da (Ermenicede Bolis) ve İzmir (Ermenicede Zmürniya) gibi başka şehirlerde yaşarken, Hindistan, Doğu ve Batı Avrupa, Rusya ve Ortadoğu'da yaşayanlar da vardı.

1915

Yüzyıllar boyunca farklı dini ve etnik gruplara mensup çok sayıda insan Osmanlı İmparatorluğu'nda bir arada yaşadı, birlikte üretti. Ancak, 19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde imparatorluğun çöküşü başladı ve yöneticiler herkesin aynı şekilde yaşadığı ve aynı şeye inandığı bir ülke kurmak istediler. 1895 ve 1909 yıllarında bazı şehirlerde Ermeniler dehşet verici şekillerde katledildiler. Yine de, Ermenilerin büyük bir çoğunluğu her şeyin yoluna gireceğini ümit ediyordu.

Ne yazık ki 1915'te, dönemin Osmanlı idaresi, Ermenileri Suriye'nin çöllerine doğru, çoğu zaman yayan olarak, yüzlerce kilometre yürümeye zorladı. Bu süreçte kasaba ve köyler yok edildi, Ermeni nüfusun yarısından çoğu öldürüldü veya açlık ya da hastalık yüzünden öldü.

Bir halkın, bir grup tarafından ortadan kaldırılmaya çalışılması durumu için kullanılan soykırım kelimesi 1948'de Raphael Lemkin tarafından üretildi. Lemkin'in, 1915 ile 1918 arasında Ermenilere yönelik muameleyi bu duruma bir örnek olarak göstermesinden beri bu yıkım Ermeni Soykırımı olarak bilinir. Yine de bu girişim tam anlamıyla başarılı olamamış ve hayatta kalan Ermeniler göç ettikleri ülkelerde yeniden aileler kurup, kendilerine yeni yurtlar inşa etmişlerdir.

1915 sonrasında Ermenilere yardım için hazırlanan yüzlerce posterden biri.

Her 24 Nisan'da 1915 yılındaki kayıplar anılır. Bu fotoğraf Kıbrıs'taki bir anımdan. Hayatta kalanların ellerinde, geride kalan değerli varlıkların çizimleri var.

Gracie ve Medzmama (büyükanne) Alice

Astrid ve eşi Gaspar. Astrid, annesiyle beraber 1915'te yaşananlardan kurtulduğunda henüz 5 yaşındaymış.

1915'ten sonra
Amerika'ya
göç eden
büyükanne
İsghi, orada
doğan torununu
kucaklıyor.

Ölümünden kurtulmayı başaranlar genelde Türk, Kürt ve Arap dostları veya komşularından yardım gördüler. Kaçtıktan sonra farklı yerlerde yeni hayatlar inşa ettiler. Kimi Ortadoğu'da kalmayı tercih etti, kimi çok daha uzaklara gitti. Sonradan kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ndeki evlerinde yaşamaya devam edenler sayıca azdı. Ermeniler, soykırım yüzünden yalnızca ailelerini değil kasabalarını, köylerini ve atalarının topraklarını da kaybettiler. Böylelikle memleketlerindeki Ermeni yaşam biçimleri de giderek ortadan kayboldu.

ÇALIŞMA

20. yüzyıldaki ve günümüzdeki soykırımlardan örnekler verin. Kurbanlara yardım etmek için neler yapılmıştı? Şimdi ne yapılıyor?

Başka halklarda olduğu gibi Ermenilerin hayatlarında da kadınların önemli bir rolü vardır. 1915'te ve sonrasında kendi ailelerinde ve hatta Ermeni toplumunda pek çok şeyden kadınlar sorumluydu. İnsanların hayatta kalmalarına ve 1915'ten sonra yeni bir hayat kurmalarına yardımcı olan kadınların hikâyelerini bulabilir misiniz?

Büyükannenize veya büyükbabanıza nereden geldiğini ve orada nasıl bir hayat sürdüğünü sorun. Ömürleri boyunca dünyada nelerin değiştiğini görmüşler? Hatırladıkları özel olaylar neler?

DİASPORA

Yüzyıllar boyunca dünyaya dağılan Ermeni ailelerin oluşturduğu küçük topluluklar diasporayı meydana getirdi. Yine de, 20. yüzyıla kadar Ermenilerin büyük çoğunluğu Türkiye'nin doğusunda ve Kafkasya'da yaşıyordu.

Diaspora, bir halkın dağılması demektir; bu topluluklar birbirlerinden çok uzakta yaşasalar da aralarında bir bağ olduğunu hissederler. Bu da, önceki kuşakların muhtemelen bir arada yaşadığı ve ailelerinin sonradan göç ettiği anlamına gelir. Bazıları şanslarını başka yerlerde denemek, bazılarıysa farklı bir eğitim almak istedikleri için gittiler. Ama çoğu, korkunç bir felaket sonucunda yaşadıkları yerlerden kovuldu ve ülkelerini terk etmek durumunda kaldılar.

Surp Sarkis Kilisesi,
Londra. (George Ralph)

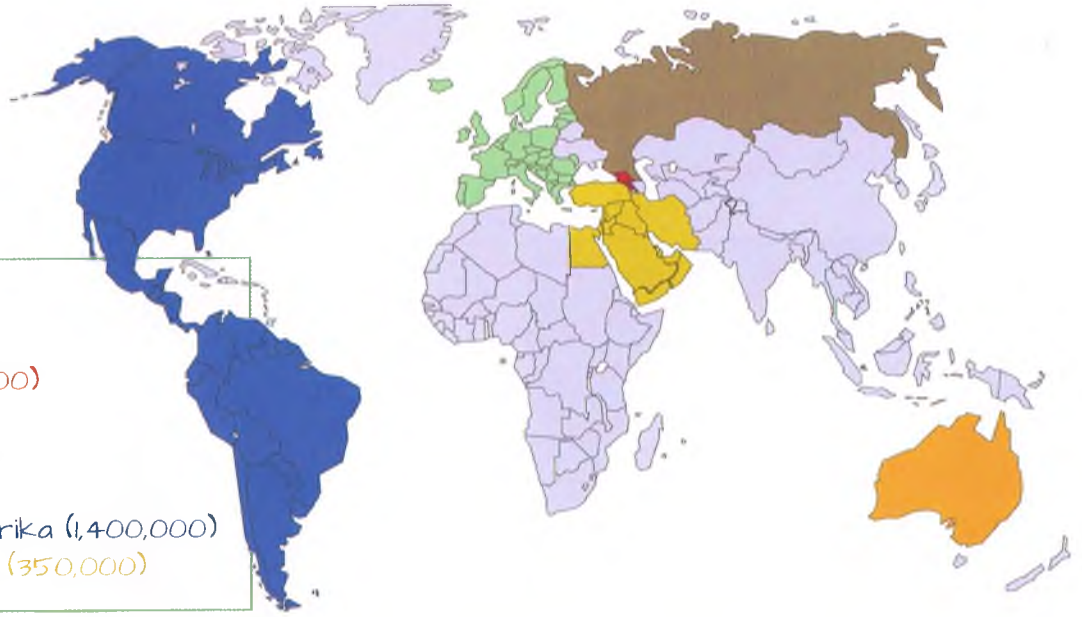
1915'ten sonra hayatta kalanlar, atalarının topraklarını artlarında bırakıp kendilerini güvende hissedebilecekleri yeni ülkeler aramaya başladılar. Ortadoğu ülkelerine dağıldılar veya Kuzey ve Güney Amerika'ya, Fransa'ya ve başka başka yerlere göç ettiler. Mısır ve Lübnan gibi ülkeler Ermeniler için farklı yaşam deneyimleri sunarken, Fransa ve Amerika'da Ermeniler açısından canlı bir yaşam türedi.

Günümüzde, Ermenilerin yarısından fazlası diasporada yaşıyor. Onlar gittikleri yerlerde yeni hayatlar ve topluluklar inşa ettiler. Eski yurtlarını özleseler de yeni bir memleket ve taptaze kuşaklar yaratmak için çok çalıştılar. Ermeniler yeni komşularının dillerini ve geleneklerini öğrenip, o ülkelerin bir parçası oldular.

ABD'ye henüz gelen bir göçmen, Suriye'de beklemekte olan ailesine göndermek üzere fotoğraf çektiriyor. Akrabalarının fotoğrafını elinde tutarak onlara duyduğu özlemi dile getiriyor.

Dünyada Ermeniler

Avrupa (650,000)
Rusya (2,000,000)
Ermenistan (3,000,000)
Karabağ (140,000)
Avustralya (40,000)
Gürcistan (260,000)
Kuzey & Güney Amerika (1,400,000)
Ortadoğu & Türkiye (350,000)

Anı Hanım'ın
anasınıfı
öğrencileri,
Kıbrıs.

Günümüzde Lübnanlı, Britanyalı veya İranlı olmaktan mutluluk duyan Ermeniler var. Onlar hem birbirlerinden hem de kendi dede ve ninelerinden farklı hayatlar sürüyorlar. Bu insanlar, göç ettikleri ülkelere çeşitli katkılarda bulundular; fabrikalarda çalıştılar, eğitim, sağlık ve hizmet sektörlerinde görev aldılar, kunduracılıkta olduğu gibi nitelikli işgücü sağladılar; sanatla, zanaatla, fotoğrafçılıkla uğraştılar. Bazıları doktor, hemşire, avukat oldu; bazıları yaptıkları işlerle başarı ve ün kazandı.

ÇALIŞMA

Ailenizin geçmişte nerede ve nasıl yaşadığının izini sürün.
Acaba o günden bugüne hayatlarında neler değişmiş?

Ülkenizde ve diasporada yaşayan "ünlü" Ermenileri bulun.
Çok sayıda "ünlü" Ermeni'nin olduğu eğlence, spor ve sanat dünyasının ötesine de bakmayı ihmal etmeyin! (50.-51. sayfalara da bakabilirsiniz.)

ERMENİSTAN CUMHURİYETİ

I. Dünya Savaşı'ndan önce Rus İmparatorluğu'nda yaşayan Ermeniler Kafkasya bölgesine dağılmıştı. Ermeni kültürel hayatının buradaki merkezi bugünkü Gürcistan'ın başkenti Tiflis'ti.

Ancak, savaştan sonra Ermeniler Ermenistan'da toplanmaya başladı ve 1918'de bağımsız bir hükümet kurdular. Ermenistan 1920'de Sovyet cumhuriyetlerinden biri oldu ve ardından 1922'de kurulan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne (SSCB) katıldı. Açlık ve sefalet dolu bu yıllar çok zor geçmiş olsa da bütün halk yeni bir ülke inşa edebilmek adına canla başla çalıştı. İnsanlar orada yaşamaktan ve bu yeni ülkenin kuruluş aşamasının bir parçası olmaktan mutluluk duyuyorlardı.

Ermenistan adeta bir açık hava müzesi gibidir.

(Arpine Amiryan, 7 yaşında Ermenistan Çocuk Sanat Galerisi'nin izniyle)

ERMENİSTAN SOVYET CUMHURİYETİ

Ermenilerin **Hayasdan** dediği Ermenistan, 70 yıl süren Sovyet egemenliği sırasında çokça değişiklik geçirdi. Bunların bir kısmı olumluydu: Eğitim seviyesi epey yükselmişti. Müzik, sanat ve edebiyata büyük önem veriliyordu. Herkese yetecek kadar yiyecek vardı ve ülke sınırları koruma altındaydı. Ancak, birkaçı dışında bütün kiliseler kapatılmıştı ve komünist yönetim halkın kendi dini inancı olan Hristiyanlığı öğrenmesini zorlaştırıyordu. Halk sıkı denetim altındaydı ve sorunlarını yüksek sesle dile getirmeye cesaret edemiyordu. 1980'lerde Sovyetler Birliği değişmeye başlamış ve halka daha çok alanda özgürlük tanınır olmuştu.

Gümrü, Ermenistan. Kız çocukları, Sovyetlerin gençlik hareketi Piyonerler Birliği'nin kırmızı fularıyla.

DEPREM!

Ermenistan'ın kuzeyi 1988 yılında 25.000'den fazla kişinin ölümüne yol açan, kent ve köyleri yerle bir eden korkunç bir depremle sarsıldı. Kurtarma operasyonları ve sonrasındaki yeniden inşa süreci, Ermenistan, diaspora ve dünyanın dört bir köşesinden insanları bir araya getirdi.

Sevan Gölü'nün
etrafındaki kiliseler.

Kırmızı-Mavi-Turuncu:
Üç renkli Ermenistan
bayrağı.
(Marie Armgoryan)

Haçkar, taşa
oyulmuş haç.
(Vahagn Gahragan)

KARABAĞ

Depremden çok kısa bir süre sonra, Azerbaycan sınırları içindeki —Ermenilerin Artsakh diye de andığı— Karabağ'daki Ermenilerin hakları konusunda yaşanan anlaşmazlıklar sonucunda Ermenistan ile komşusu Azerbaycan arasında savaş çıktı. Savaş 1993'te sona ermiş olsa da her iki taraf henüz bir anlaşmaya varamadı. O zamandan beri Karabağ Ermenileri kendi hükümetlerini seçiyor ve komşu Ermenistan'la aralarında bir geçiş bölgesi oluşturmuş durumdalar.

YENİ CUMHURİYET

SSCB 1991'de dağılmaya başladı ve Ermenistan 21 Eylül'de bağımsızlığını ilan etti. Heyecanını saklayamayan halkın doldurduğu başkent Erivan meydanlarında büyük gösteriler yapıldı. İlk cumhurbaşkanı Levon Ter Petrosyan'la beraber yeni bir parlamento da seçildi. Başta herkes bu durumdan hoşnuttu, ancak sonraki yıllar çok kolay geçmedi. Çok fazla insan iş bulabilme amacıyla Ermenistan'dan göç etti. Yine de bu genç ülke sürekli olarak gelişmekte ve gelecekte umutlu olanların sayısı az değil.

TARİHİ ERMENİSTAN YERLEŞİMLERİ

Muş Ovası (Sevan Mnassan)

Ermeniler 1915'e kadar, günümüzde Türkiye'nin doğusunda bulunan anayurtlarındaki kentlerde ve köylerde yaşadılar. Osmanlı İmparatorluğu'nda Türkler, Kürtler, Süryaniler, Rumlar, Yahudiler, Türkmenler ve Araplar da yaşıyordu ve Ermeniler bu halklarla beraber çalıştı, yan yana yaşadı. Komşular birbirleriyle yardımlaşırdı.

Her Ermeni kentinin nam saldığı bir alan vardı. Van marifetli gümüş ustalarıyla ünlüydü. Aynı zamanda önemli bir ticaret merkezi olan Van, okulları, pazarları ve sanayisiyle gelişmiş bir kentti. Van halkı 1915'te Osmanlı ordusunun saldırısına karşı büyük bir direniş göstermiş olsa da, sonunda Vanlılar kenti terk etmek zorunda kaldılar.

Harput vilayetinde, bir tepenin üzerine kurulu Harput şehri de dahil olmak üzere çok sayıda kasaba ve köy bulunuyordu. Köylüler, bereketli topraklarında, ipekböceğı üretimi için dut ağacı başta olmak üzere her tür mahsulü yetiştirirdi.

Diyarbakır Surp Giragos
Kilisesi'nde bir ayin.
(Aram Kerovpyan)

Harput'un kuşbakışı
görünümü.
(Osman Köker'in izniyle)

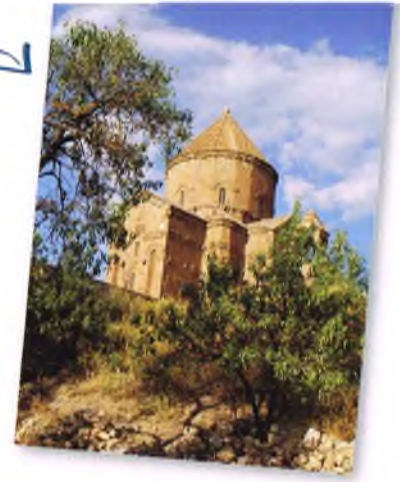
1915'ten önce, Harput yakınlarındaki Ermeni köyü Habap'ta (Ermenice: Havav) bir manastır, kiliseler, çeşmeler ve okullar vardı. Bunların arasında yıkılmamış durumda olanlar zamanla bakıma ve tamire muhtaç hale geldi. Avukat Fethiye Çetin, Ermeni olan anneannesinin anısına, Hrant Dink Vakfı ile Terre et Culture (Yurt ve Kültür) Derneğı'nin de yer aldığı bir proje kapsamında, Habap'taki çeşmenin yeniden yapımı için Ermenilerin, Kürtlerin ve Türklerin bir araya gelmelerini, birlikte çalışmalarını ve bu esnada birbirlerini tanımalarını sağladı.

Habap çeşmeleri
restorasyonunun ardından
yapılan kutlama.

Vakıflı, köylülerin topraklarını büyük emeklerle işlemeye devam ettiği, Türkiye'deki son Ermeni köyü. Hatay'daki Musa Dağ'ın eteklerinde, Süveydiye (Samandağ) olarak bilinen yörenin altı Ermeni köyünden biri. Osmanlı askerleri 1915'te bu bölgeye saldırdıklarında köylüler dağın tepelerine doğru kaçtılar. 53 gün süren direnişten sonra yakınlarda demir atan bir Fransız gemisi tarafından kurtarıldılar. Günümüzde dünyanın dört bir yanından Ermeniler, Surp Asdvadzadzin Yortusu'nu (Meryem Ana'nın Göğe Yükselişi) kadim gelenekler uyarınca hep birlikte kutlamak için Vakıflı'yı ziyaret eder.

Fotoğrafta gördüğünüz Van Gölü üzerindeki Akhtamar Adası'ndaki Surp Haç ve Diyarbakır'daki Surp Giragos gibi bazı kiliselerin ve bazı anıtların restorasyonu kısa bir süre önce tamamlandı.
(Sevan Minassian)

Sivas (Aras Yay. arşivinden)

Sivas (Sebasteia/Ermenice Sepasdia) kenti Bizans'tan önce de vardı ve zamanla İpek Yolu üzerinde önemli bir merkez haline geldi. Sivas aynı zamanda tarihsel Ermeni anayurdunun batısındaki Armenia Minör'ün (Pokr Hayk) de başkentiydi.

Dondurma dendiğinde akla gelen ilk kent olan Maraş (Kahramanmaraş) da eski bir yerleşim yeridir. 19. yüzyılda Maraş'taki Ermeniler zanaatla, ticaretle ve tarımla uğraşırlardı. Kadınlar Maraş-kordz (Maraş işi) adlı verilen, bu kente özgü bir nakış işlerdi.

Maraş'ta bir dokuma atölyesi.
(Aras Yay. arşivinden)

Karadeniz bölgesinde yaşayan Hemşinliler Ermenicenin bir lehçesini konuşurlar. Yüzyıllar önce Hemşinlilerin ataları Ermeniydiler, fakat Müslümanlaştırıldılar ve bölgenin coğrafi koşulları nedeniyle de başlıca Ermeni topluluklarından ayrı yaşadılar. Hemşinlilerin yanı sıra Türkiye'nin çeşitli yörelerinde de Müslümanlaştırılmış Ermeniler yaşamakta.

Memleketlerinden uzakta yaşayan Ermeniler köylerini ve kasabalarını bugün hâlâ büyük bir özlemle hatırlamaktadır.

ÇALIŞMA

Ani ve Van günümüzde yaygın Ermeni isimlerindendir. Siz de dünyadan, zamanla kişi adı haline gelen başka yer adları örnekleri bulabilir misiniz?

Ailenizin kökleri nereden geliyor? Yörenin tanınmış bir ürünü var mıydı?

Türkiye'deki bazı yerlerin eski Ermenice adlarını bulun.

KONSTANTİNOPOLİS, KONSTANTİNİYE VE ŞİMDİ İSTANBUL

İstanbulu Ermeniler yaşadıkları şehre yüzyıllardır önemli katkılarda bulunuyor olmaktan gurur duyarlar. İstanbul, art arda gelen imparatorlukların ve birbiri üzerine yükselen medeniyetlerin şekil verdiği hayat dolu bir şehirdir. Burada farklı halklardan insanlar bir arada yaşamış ve kendi başına ufak bir dünya yaratmışlardır. Ermeniler İstanbul için hâlâ, Yunanca şehir anlamına gelen "polis" kelimesinden türemiş Bolis adını kullanırlar. İmparator Konstantinus'un kenti

330 yılında, sonradan Bizans İmparatorluğu olarak anılacak Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti ilan etmesinden beri Konstantinopolis dünyanın en önemli şehirlerinden biri olmuştur. Konstantinopolis 1453 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyetine girmiş ve I. Dünya Savaşı'nın sonunda imparatorluk yıkılana kadar başkent olarak kalmıştır. Şehir Konstantinopol, Konstantiniye, Dersaadet ve İstanbul adlarıyla anılmıştır.

Günümüz İstanbul'u
(Mark Grigoryan)

İstanbul'daki bir ayin sırasında
diyakoz tutsüyü sallıyor.
(Aras Margosyan)

Kapalıçarşı'daki bir avize dükkanı.
(Mark Grigoryan)

Paskalya'da mum yakan çocuk, İstanbul. (Erhan Arık)

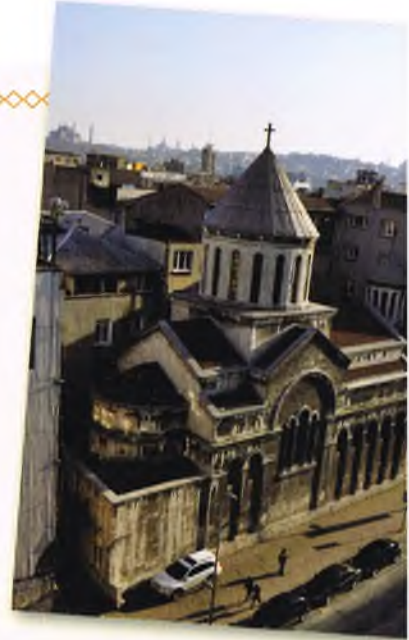
İstanbul Beyoğlu'ndaki
Yüksek Kaldırım'ın
20. yüzyıl
başlarındaki
görüntüsü.
Sokakta aralarında
Ermenilerin de
olduğu çeşitli dillerde
tabelalar asılı.
(Osman Kökçü'nün resmiyle)

Bizans döneminde bazı Ermeniler asker ve askeri yöneticiler olarak ün salmıştı. Bazı imparatorların Ermeni kökenli olduğu da bilinirdi. Osmanlı dönemindeyse İstanbullu Ermeniler çeşitli alanlarda usta zanaatkarlar, mimarlar, tüccarlar, eğitimciler, yazarlar ve hukukçulardı.

Çok sayıda Ermeni, 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla, İstanbul'da yaşamaya devam ettiler.

Günümüzde İstanbul'da çok sayıda önemli Ermeni kurumu varlığını sürdürmektedir. Bunların arasında en eskisi, uzun bir geçmişe sahip İstanbul Ermeni Patrikliği'dir. İki dilde, Ermenice ve Türkçe eğitim veren 16 Ermeni okulu vardır. Agos, Jamanak ve Marmara gazeteleri yayın hayatlarına uzun süredir devam etmektedir. Şişlispor ve Taksimspor İstanbul'un köklü spor kulüplerindendir.

Osmanlı döneminde de, günümüzde de çok sayıda Ermeni müzisyen, yazar, oyuncu ve sanatçı Türkiye'nin sanatına ve popüler kültürüne önemli katkılarda bulunmuşlardır. Ermeni ustaların özellikle kuyumculuk alanındaki maharetleri de hep hatırlanır.

Surp Krikor
Lusavoriç Kilisesi, Karaköy
(Aras Margosyan)

DİL

Ermenicenin Fransızca, İspanyolca veya İngilizce gibi dilleri de içeren Hint-Avrupa dil ailesine dahil olduğu hemen fark edilmeyebilir. Çünkü Ermenice bu dil ailesinin çok ama çok eski bir koludur. Yine de, dikkatle bakarsanız, bazı Ermenice kelimelerin bazı Avrupa dillerindeki kelimelerle benzeştiğini ayırt edebilirsiniz. Örneğin: **şun** (köpek) Fransızcada *chien* [şien]; **tur** (kapı) Almandada *tor*; **anun** (isim) Yunancada *onoma*; **uti** (sekiz) İspanyolcada *ocho* [oço]; **luys** (ışık) İsveçcede *ljus* [yuis]; **gov** (inek) İngilizcede *cow*'dur [kau].

Tırçnakir
illüstrasyonları.
(Astghik Vardanian)

Kâtipler ve sanatçılar, bazıları bugüne kadar korunmuş birbirinden güzel elyazmaları üretmişlerdir. Bu sanatçılar, kitapların bölüm başları için hayali kuşlardan yola çıktıkları özel harfler tasarlamışlardır. Bu özel harflere **tırçnakir** (kuş anlamına gelen *tırçun* ve harf anlamına gelen *kir* kelimelerinden türemiştir) denir.

İsdepan kendi çizdiği
tırçnakirlerle, Londra.

ÇALIŞMA

Haydi biraz Ermenice öğrenelim!

meg	bir	Parev	Merhaba.
yergu	iki	İnçbes es?	Nasılsın? (Batı Ermenicesi)
yerek	üç	Lav em	İyiyim. (Batı Ermenicesi)
çors	dört	Vonts es?	Nasılsın? (Doğu Ermenicesi)
hink	beş	Voçinç	Fena değil. (Doğu Ermenicesi)

Anunit inç e? Adın ne?
Anunis _____ e. Adım _____.

Yan sayfadaki alfabeden yararlanarak, kendi isminizde yer alan harflerin Ermenice alfabedeki karşılığını bulunuz. Bakalım isminizi Ermenice harflerle yazabilecek misiniz?

Beni gördüğünde bu çalışmayı
www.whoarethearmenians.com
sayfamızdan yapabilirsiniz.

Ermeniler, Ermeniceye has bir alfabeye sahip olmaktan büyük mutluluk duyarlar. Ermenice alfabeyi Mesrob Maşdots adındaki bir rahip yaklaşık 400 yılında icat etti. Başta 36 harfi olan alfabeye daha sonra iki harf daha eklendi. Türkçe gibi Ermenice de soldan sağa doğru yazılır. Ermenicenin iki ana lehçesi vardır: Doğu Ermenicesi (Ermenistan, İran ve eski Sovyet cumhuriyetlerinde) ve Batı Ermenicesi (Türkiye ile Ortadoğu'da ve kökleri bu bölgeye dayanan insanların göç ettiği diasporada). Krapar adı verilen Klasik Ermenice ise kilisedeki ayin sırasında kullanılan dildir, ayrıca eski metinler ve elyazmaları da Krapar'la yazılmıştır.

Doğu ve Batı Ermenicesindeki bazı harflerin nispeten farklı okunuşları olabilir. İki okunuş arasındaki fark aşağıda eğik çizgi ile ayrılarak belirtilmiştir. İlk ses Batı Ermenicesi, ikinci ses ise Doğu Ermenicesi için geçerlidir.

Ա ա	a	Մ մ	m
Բ բ	p/b	ԅ յ	y veya h
Գ գ	k/g	Ն ն	n
Դ դ	t/d	Շ շ	ş
Ե ե	e veya ye	Ո ո	o veya vo
Զ զ	z	Չ չ	ç
Է է	e	Պ պ	b/p
Ը ը	ı	Ջ ճ	ç/j
Թ թ	t	Ռ ռ	r
Ժ ժ	j	Ս ս	s
Ի ի	i	Վ վ	v
Լ լ	l	Տ տ	d/t
Խ խ	kh	Ր ը	r
Ծ ծ	dz/tz	Ց զ	ts
Կ կ	g/k	Ի ի	v
Հ հ	h	Փ փ	p
Ձ ձ	tz/dz	Ք ք	k
Ղ ղ	ğ	Օ օ	o
Ճ ճ	c/ç	Ֆ ֆ	f

İsa Mesih ve çocuklar. Elyazması ve resimli Kutsal Kitap.
(Madenataran, Erivan)

DİN

Hristiyanlık öncesi zamanlarda Ermenilerin inancı komşularının inancına yakındı. Tanrı ve tanrıçaların isimleri Pers tanrılarının isimlerine benzerdi. Bunlardan bazılarının biraz değişmiş halleri günümüzde de kullanılan yaygın Ermeni isimleridir. Örneğin: Bütün tanrıların babası **Aramazt** (Ahura-Mazda), Işık ve Ateş Tanrısı **Mihr** (Mithra), Savaş Tanrısı **Vahagn** (Verethragna), Bereket Tanrıçası **Anahid** (Anahita) ve Aşk Tanrıçası **Asdğig** gibi.

Kral Dırtad'ın
Roma ziyareti.
(Madenataran, Erivan)

Eçmiyadzin Katedrali,
Ermenistan.
(Arkady Chubyakin)

Geleneğe göre Hristiyanlık Ermenistan'a 1. yüzyılda, İsa'nın havarileri Surp (Aziz) Tateos ve Partoğimeos'la beraber gelmiştir. Kral Dırtad'ın, 4. yüzyılın başlarında Krikor Lusavoriç'in telkinleriyle Hristiyanlığı kabul etmesinden sonra birçok Ermeni, Ermeni Apostolik Kilisesi inancını kabul etmiştir. Bu Kilise bağımsızdır ve başında Tüm Ermeniler Gatoğigosu bulunur. Makamı, Ermenistan'daki Eçmiyadzin'dedir. Kilikya Gatoğigosluğu Lübnan'da, Beyrut yakınlarındaki Antilyas'tadır. İstanbul ve Kudüs'teki patrikhaneler de önemli ve tarihidir. Bunların dışında, Ermeni Protestan Kilisesi ve Ermeni Katolik Kilisesi de Ermenilerin yakın tarihine bakıldığında önemli bir yere sahiptir.

Dilek mumu
(Shushan Kerovpyan)

Kilise, bugün de insanların hayatında önemli bir rol oynamaktadır. Dünyanın dört bir tarafındaki Ermeniler arasında güçlü bir ilişki oluşmasını sağlar, onları memleketlerine ve kadim tarihlerine bağlar. Kilise ayini yüzyıllar boyunca çok az değişime uğramıştır ve bu ayinlerde Krapar (Klasik Ermenice) kullanılmaya devam edilir. İnsanlar, kilise ayini sırasında söylenen o çok tanıdık ilahileri duyduklarında, çok uzakta yaşasalar bile memleketlerine dönmüş gibi olduklarını sıkça dile getirirler.

Çocuklar genellikle yaklaşık 40 günlükken özel bir törenle vaftiz edilirler. Çocuğun bir vaftiz babası (ginkahayr) ve bir vaftiz annesi (ginkamayr) olur.

Çocuklar da ayinlere katılabilir, rahipler ve diyakozlar dualar okurken erkek çocuklar da mum veya **kşots** adı verilen zilleri tutabilirler.

İsa Mesih, Son Akşam Yemeği'nden önce havarilerinin ayaklarını yıkar ve bu ayak yıkama, Paskalya'dan önceki Büyük Perşembe gününde yapılan **Vodinliva** ayininde anılır. Bu ayinde rahip çocukların ayaklarını yıkar. Çocuklar, Paskalya ve Noel'de yapılan özel ayinler sırasında Kutsal Kitap'tan bazı bölümlerin yer aldığı duaları okumayı da öğrenirler.

Ermeni perisi
(Jano Vardanyan)

Ermeniler Noel'i 6 Ocak'ta kutlar. Kilisedeki Noel ayininin yanı sıra, bu yortuya özel yemeklerle aile sofraları kurulur. Sofranın olmazsa olmazı **Anuşabur**'dur (Yemekler bölümüne bakın). Noel'de hediye vermek Ermenilerin âdeti değildir. **Gağant Baba** (Noel Baba) veya Doğu Ermenicesindeki adıyla **Tzmer Babik** (Kış Baba), çocukları Noel'de değil Yılbaşı gecesi ziyaret eder.

ÇALIŞMA

Ermenilerin çoğu yemeklerden önce şükran sunmak için **caşagestsuk** duasını okur.

Caşagestsuk khağagutyamp izgeragurs vor barkevyal e mez i Diyarne. Orhnyal e Der i barkevs yur. Amen.

Rabbin bizlere lütfettiği bu yemeği huzur içinde yiyelim. Bize verdiği nimetler için Rabbe hamdolsun. Amin.

Sevdiğiniz bir şiiri, dini veya mitolojik bir metni düşünün ve onun zihninizde uyandırdığı görüntüleri kâğıda dökün.

DİNİ GELENEKLER VE ÂDETLER

Ermenilerin dini gelenekleri ve âdetleri zaman içinde, halkın yerleştiği yeni yerler veya koşullara göre değişmiştir. Ermenilerin özel günleri nasıl kutladıklarına dair birkaç örneği bu bölümde bulabilirsiniz. Bu gelenek ve âdetlerin bir kısmı günümüzde bazı yerlerde uygulanırken, diğer yerlerde uygulanmıyor olabilir ve bunların birçoğu Hristiyanlığa bağlı olmakla beraber Hristiyanlık öncesi dönemlere ait âdetlerle iç içe geçmiştir.

HAMPARTZUM (GÖĞE YÜKSELİŞ GÜNÜ)

Paskalya Yortusu'ndan 40 gün sonra kutlanan **Hampartzum**'da bütün aile bir araya gelir ve piknik yapılır. Geleneğe göre bu piknikte çocuklar etraftaki yedi farklı kaynaktan –bir pınar, akarsu veya göl olabilir– su getirirken bir taraftan da topladıkları kır çiçeklerinden taç yaparlar. Çocukların getirdiği su bir testiye

döküldükten sonra hem büyükler hem de çocuklar testinin içine anahtar, yüzük, madeni

para gibi efsak bir **nişan** (onlara ait olan herhangi bir şey) atarlar. Hep

bir ağızdan şarkılar söylenir ve ailenin en küçük kız çocuğu başına

koyduğu tacıyla çömlekten bir nişan çıkarır. Çıkan nişan kime aitse

o kişi bir kâğıt öbeğinin arasından çektiği falını veya *cagadakirini*

(Ermenicede alın yazısı) yüksek sesle okur. Bir müddet şarkı

söylenildikten sonra bir nişan daha çıkarılır ve herkes falını çekene

kadar bu böyle devam eder. Daha büyük şehirlerdeyse aileler evlerde

buluşur. Bu kez yedi ayrı su kaynağı yerine evdeki veya komşuların

evindeki farklı musluklardan faydalanılır. Çiçeklerse satın alınır veya

varsa bahçeden toplanır.

SU GİBİ GİDİP GELESİN!

Ortadoğu'daki pek çok halk gibi Ermeniler de yolculuğa çıkanın arkasından su dökerler. Yolcular uzaklaşırken dökülen suyla, onların gidecekleri yere sağ salım gitmeleri ve bir an önce geri dönmeleri temenni edilir.

VARTAVAR

Bir Hristiyan geleneği olan İsa Mesih'in Suret Deđiřtirmesi Yortusu (bakınız Matta İncili 17: 1-8), Aşk ve Su Tanrıçası Asdđig'le bağlantılı olan çok eski bir bayramla aynı güne denk gelir. Genciyle yaşlısıyla herkes, arkadaşlarının ve etraftaki yabancıların üzerine su atar. Vartavar, Paskalya Yortusu'ndan 14 hafta sonra, genellikle çok sıcak bir günde kutlanır ve insanlar birbirlerini suyla ıslatarak eğlenirler.

DİYARNINTARAÇ VEYA TIRINDEZ (İSA MESİH'İN TAPINAĞA GİRİŐİ YORTUSU)

Őubat ayında aile fertleri ve dostlar bir araya gelir ve ateş yakarlar. Çocuklar ateş yakmak için çalı cırpı toplarken yetişkinler ateş harlamakla meőguldür. Hristiyanlık öncesi döneme ait bu ritüel eski anlamını korumakla kalmamıő günümüzde Hristiyanlıkla da özdeőleşmiőtir. Herkes ateşin etrafında dans eder ve teker teker ateşin üzerinden atlar.

Çocuklar, İngiltere'nin başkenti Londra'da üzerinden atladıkları ateşin yanında poz veriyorlar.
(Naciri Babayan)

ÇALIŞMA

Aile büyüklerine bu tür kutlamalarda ve diğer özel günlerde ne yaptıklarını sorun. Aileniz ve arkadaşlarınızla bu gelenekleri kendinize göre değiştirerek yeni kutlama çeőitleri hayal edin.

ASDVADZADZİN

Meryem Ana'nın Göğe Yükselişi Yortusu

Asdvadzadzin 15 Ağustos'a en yakın Pazar günü kutlanan, dini takvimde önemli bir yere sahip olan kutsal gündür. İnsanlar Asdvadzadzin'de bir araya gelerek İsa Mesih'in annesi Meryem'i anarlar. Ayrıca sofralar donatılır ve dans edilir. Birçok insan Asdvadzadzin'i özel bir yerde kutlamak için kilometrelerce mesafe kat eder. Bu özel yerlerden biri de Türkiye'nin güneyinde bulunan **Vakıflıköy**'dür. Ortadoğulu Ermenilerin Asdvadzadzin'de geleneksel olarak toplandıkları bir başka yer de Vakıflıköy'ün ve Musa Dağı'nın eteğindeki diğer köylerin Suriye sınırı ötesindeki komşusu **Kesab**'dir.

Asdvadzadzin'de üzüm Kutsama ayini.
Kesab, Suriye.

YILIN İLK ÜZÜMÜ

Ermenistan'da, Türkiye'de ve diasporada halk, kilise ayininde buluşur (ayın dışarıda da yapılabilir) ve bu ayinde üzümler kutsanır. Eski bir kaideye göre, ilk üzümler hasadının kutsandığı bu törene kadar üzümler yenmemesi gerekir.

Asdvadzadzin'de **madağ** adı verilen özel bir ziyafet sofrası hazırlanır. **Madağ** sofraları diğer özel günlerde de kurulur. Örneğin bir kiliseye ismini veren azizin günü kutlandığında, bazı dini bayramlarda veya ailenin bir araya geldiği önemli günlerde. Bazı zamanlarda, ziyafette sunulan kuzu etleri cemaatin bazı üyeleri veya ziyafeti veren aile tarafından sağlanır. Ayinlerde, kuzular kesilmeden önce ağızlarına konulan tuz rahipleri tarafından kutsanır. Çoğu yerde, et, buğday taneleriyle beraber saatlerce karıştırılarak pişirilir –hatta geceleyin bile karıştırma işlemine devam etmek gerekir– en sonunda katı bir çorba kıvamını alan ve Türkçede **keşkek** diye anılan bu yemeğe **herise** denir. Yortu günü insanlar bu lezzetli yemeği hep beraber yerler.

Kıbrıs'ta madağ hazırlığı.

MİÇİNK (PERHİZ ORTASI)

Miçink'te bu güne özel bir hamur işi olan **kete** yapılır. Keteyi pişirmeden, hamurunun içine madeni para saklanır. Sonrasında kete, hanedeki kişi sayısına göre ve biri de hane için olmak üzere porsiyonlara bölünür. Evin en küçüğü eğilir ve kete tepsisi onun sırtına yerleştirilir. Anne, kete dilimlerinden birini göstererek "Bu kimin?" diye sorar. Çocuk, "Annenin" veya "Büyükbabanın" diyerek, çeşitli aile fertlerinin isimlerini tek tek sayar. Daha sonra herkes bir bardak çay veya meyve suyu eşliğinde ketesini yer. Para kimin diliminden çıktıysa o kişi şanslı bir yıl geçirecek demektir.

ADLAR VE AD VERME GELENEKLERİ

Ermeni bir aile çocukları için geleneksel adları tercih edebilir. Bunların arasında, mitolojik ve ulusal kahramanların, azizlerin, Kutsal Kitap'ta yer alan kişilerin adları da olabilir, çiçeklerin de. Aile adları da ayrıca ilginç olup, size o ailenin geçmişiyle ilgili bir bilgi verebilir. Çoğu kez ilk erkek çocuğa babanın babasının adı verilir. Babanın ya da annenin annesinin veya çok sevilen bir teyzenin, halanın adı, hatta bazen mümkünse babanın adının dişil hali kız çocuklarına verilebilir. Örneğin Dikran'ın kızı Dikranuhi, Armen'inkiyse Armenuhi adını alabilir.

SOYADLARI

Ermenilerin birçoğunun soyadı 'yan'la biter. Krikoryan, Vartanyan gibi. 'Yan' eki '-gil' anlamına gelmektedir (Örneğin Türkçedeki Bakırcıgil gibi). Bazı soyadlarının sonundaysa 'i' harfine rastlayabilirsiniz. Bu soyadları da genellikle tarihteki önemli köklü ailelerden gelmektedir: Süni, Ardruni, Pakraduni gibi.

Büyük amcasının
vaftiz elbisesiyle
Londra'da vaftiz
edilen bir bebek.

Bir ailenin adı, eski kuşakların uğraştıkları zanaat veya meslekten türemiş olabilir. Bu soyadları genelde Türkçedir, çünkü hemen herkesin Türkçe bildiği Osmanlı İmparatorluğu'nda, iş sahiplerinin zanaatlarına, mesleklerine veya ticaretini yaptıkları ürüne göre aldıkları Türkçe adlar sayesinde müşterilerin onları bulmaları kolaylaşıyordu. **Kuyumciyan, Berberyan, Kasapyan, Terziyan, Kazancıyan** gibi.

Ermenice olan adlar da vardır. Rahibin soyu anlamına gelen **Derderyan** (Yunanca 'papas' kelimesinden türeyen Papazyan da olabilir) veya Hovhannes'in soyu anlamındaki **Hovhannesyanyan** gibi.

ÇALIŞMA

Kendi adınızın hikâyesini öğrenin.
Anlamı nedir? Adınızı kim koymuş?

Annenize ve babanıza soyadınızın bir anlamı olup olmadığını sorun. Eğer bilmiyorlarsa, araştırmaktan vazgeçmeyin, aile büyüklerine sormaya devam edin (internet sitemiz üzerinden bize de sorabilirsiniz).

MİTOLOJİK ve MODERN KAHRAMANLAR

Erkek

Հայկ Hayg/Hayk
Արմեն Armen
Արամ Aram
Վարդան Vartan
Անդրանիկ Antranik

Kız

Հայկանուշ Hayganuş
Արմինե Armine
Անահիտ Anahid/Anahit
Թամար Tamar
Աստղիկ Asdğig (yıldızcık)

AZİZ ve AZİZELER ve KUTSAL KİTAP'TA GEÇEN ADLAR

Erkek

Յովսէփ Hovsep
Գրիգոր Krikor
Ստեփան Isdepan
Պողոս Boğos

Kız

Մարի Mari
Հռիփսիմե Hripsime
Գայիանէ Kayane
Նոյեմի Noemi

DİĞERLERİ

Ermenilerin eskiden ve halen yaşadıkları yerlerle ilgili adlar:

Սեւան Sevan
Արաքս(ի) Araks(i)
Նարեկ Nareg/Narek

Վան Van
Անի Ani
Թալին Talin

Suriye, Kesablı
Hovag Garo okul
üniformasıyla Hovag
"Tanrı yükseldi"
anlamına geliyor.

Hanna Kutsal Kitap'ta
geçen bir ad. Hovig
ise Ermenicede "esinti,
meltem" demek.

Vahan (kalkan), kız kardeşleri
Maral (ceylan) ve minik Şuşan'ın
(zambak) yanında kahkahalar
atarken.

Sara adını
teyzesinden almış.

YEMEK ÂDETLERİ

Ermeniler de Türkiye'deki ve Ortadoğu'daki komşuları gibi yemek yemeye bayılırlar. En çok da yemeklerini aileleriyle, dostlarıyla paylaşmaktan zevk alırlar. Ne de güzel olur kebablar (Doğu Ermenicesinde **khorovadz**), su kaynağında soğutulan karpuzlar, fırından yeni çıkmış lahmacunlar, baklavalar, köfteler, pirinç pilavı ve patlıcanlı yemekler! Yemeklerde sebze, yoğurt, soğan ve sarımsak bolca kullanılır. Et, özellikle kuzu eti çok sevilsede, genelde sebze veya baklagil yemeklerinin içine az miktarlarda katılarak servis edilir. Ermeni mutfağı Doğu Akdeniz ve Kafkas mutfağına benzer. Ancak bazı yemekler Ermeni mutfağında özel bir yere sahiptir. Örneğin, Yılbaşı gecesi (**Gağanti kişer**) yenen, kuru meyveler ve kuru yemişlerle hazırlanan tatlı **Anuşabur**.

"Tatlı çorba" anlamına gelen ve aşureye benzeyen **Anuşabur**'un çorbaya göre daha katı bir kıvamı vardır. Anuşabur şöyle yapılır:

1 bardak buğday, 12 bardak su

Önce buğdayı kaynatırız. Kaynama işlemi tamamlandıktan sonra buğdayı ateşten alırız. Tenceremizin üstünü bir örtüyle kapattıktan sonra buğdayı bir gece boyunca dinlendiririz. Dinlendirdiğimiz buğdayı ertesi gün bir buçuk saat daha pişiririz. Bir buçuk bardak dolusu doğranmış kuru kayısıyı, bir bardak kuru üzümü buğdayın içine katarız. Anuşabur'u, düşük ateşte, sık sık karıştırarak yarım saat daha pişirdikten sonra ocağı söndürürüz ve son olarak karışıma bir bardak şeker ekleriz. Dinlenmeye bıraktığımız Anuşabur neredeyse hazırdır. Geriye sadece süslemesi kalır! Süsleme için badem, ceviz, nar ve tarçın kullanabilirsiniz. Lütfen soğuk servis edin.

Türkiye'de, Ermenistan'da ve diasporada yaşayanların birbirinden çok farklı yemek yapma şekilleri ve damak tatları vardır. Yine de bazı şeyler hiç değişmemiştir sanki; ekmeği, yoğurdu, zeytini, narı, her çeşit meyve ve sebzeyi, hele ki kebabı sevmeyen Ermeni yok gibidir. Elbette, diğer konularda olduğu gibi, Ermenilerin yeme âdetleri de yaşadıkları ülkeye göre değişiklik göstermiş ama aynı zamanda onlar da kendi yemek tariflerini başkalarıyla paylaşmışlardır. Ortadoğu'da yaşayan Ermenilerin nefis pastirmaları meşhurdur örneğin. Topik ise İstanbul Ermenilerine özgü bir mezedir.

Etsiz bir meze olan **topik** küçük toplar halinde ya da köşeleri yuvarlaklaştırılmış bir kare şeklinde, nohut, soğan, tahin ve çamfıstığından yapılır. Sofradaki yerini özellikle Perhiz (Ermenicesi **Bahk**) zamanında alır, ancak Türkiye’de özellikle içkili sofralarda da sevilerek tüketilir. Perhiz, Paskalya’dan önceki 40 gün ve Noel’den önce de kısa bir süre boyunca tutulur. Perhizde et ve diğer hayvansal gıdalar tüketilmez.

Lahmacun, Ermeniler, Türkler, Kürtler ve Araplar arasında çok sevilen bir yemektir. Diasporanın bazı yerlerinde lahmacun genelde evde yapılan bir yemekken Türkiye’de her köşede bir lahmacuncu bulabilirsiniz.

(Maral Kerovpyan)

Londra’daki genç aşçıları.
(Helin Anahit)

Artin Kazancıyan, pastırmacı, Kıbrıs.

İranlı Ermenilerin pek çok nefis pirinç pilavı tarifi vardır. Hatta bir tencere pilavı düz bir tabağın üstüne ters çevirerek kocaman bir 'pilav pastası' bile yaparlar. Tencerenin altında kalan, tereyağında veya yağda kavrulmuş ktır ekmek taneleri üste gelerek 'pilav pastasının' güzel ve lezzetli altın kabuğunu oluşturur. Ermenistan'da ise patates, pirince kıyasla sofrada daha çok yer alır.

Tahdig pilavı
(Silva Petrossian)

Ağustos ayının ortasında kutlanan Asdvadzadzin'de (Meryem Ana'nın Göğe Yükselişi Yortusu) ilk üzüm hasadı kutsanır ve üzümler dağıtılır. Pek çok Ermeni geleneklere uyarak, o gün gelene kadar üzüm yemez. (Bakınız sayfa 26)

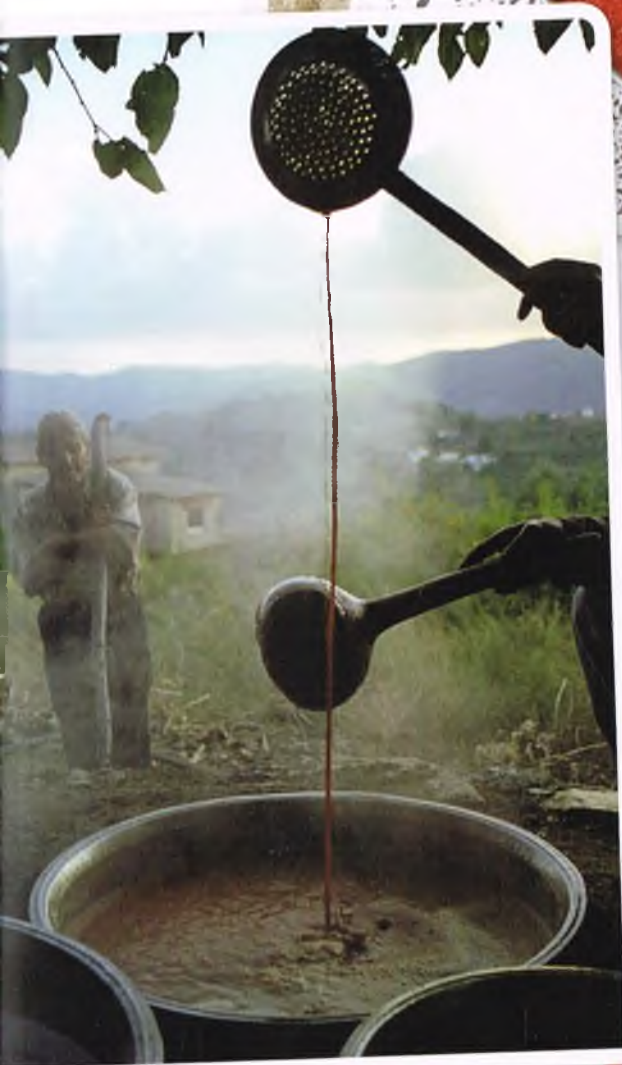
Ermeniler kahve fallarına bakarak geleceklerini görmeye çalışmaktan büyük keyif alır. Bu enteresan fal geleneğini, kendileri gibi kahvesiz yapamayan Türkiye'deki, Arap ülkelerindeki ve Yunanistan'daki komşularıyla paylaşırlar. Kahve fincanının çevresinde ve dibinde kalan telvenin şekillerinden yola çıkarak tahminde bulunulur. Biraz tecrübe ve biraz da ilhamla geleceğin sırları ortaya çıkar!

Erivan'da
dondurma yiyen
çocuklar.

Asdğig, Şuşan ve Maral kahve
fincanından geleceği okuyor.

(Sevan Injejian)

Kesab'da salça yapımı.
(Sevan Injejian)

Ermenistan'da şarap yapımı
(Mark Grigoryan)

Erivan'da bir
peynirci.
(Mark Grigoryan)

GELENEKSEL ERMENİ MÜZİĞİ

Maral Kerovpyan'dan

Ermeni müziği, özellikle de günümüzde, çok çeşitli türlere sahiptir. Komşu halkların müziklerinden etkilendiği gibi, aynı zamanda onları etkilemiştir de. Geleneksel türler arasında halk müziği ve dini müzik öne çıkar. Ermeni müziğinin olmazsa olmazlarından biri de halk ozanlarıdır.

HALK MÜZİĞİ

Eskiden köylerde insanlar, iş, aşk, mevsimler ve doğayla ilgili şarkıları evde veya tarlada çalışırken söylerdi. Çobanlar kaval çalar, dans edilecekse ortaya **dhol** (davul) ve **zurna** çıkardı. Bazen de **saz** ve **duduk**. Müzik her daim hayatın bir parçasıydı. Şarkıların notaları uzun yıllar kâğıda geçirilmemiş, müzik sözlü olarak kuşaktan kuşağa aktarılmıştı. Her çocuk bu şarkılarla beraber büyüdü.

Halk müziği örneklerinden '**Hele Hele**' özellikle Kesablılar (Suriye) ve Vakıflıköylüler tarafından çok sevilen bir şarkıdır. Şarkıyı söyleyen kişi köyde yaşayanlarla ilgili ve onların isimleriyle kafiye dizeler uydurur. Bu dizelerde köylüler hakkında iyi veya komik şeyler dile getirilir. İki ozan karşı karşıya gelerek en etkileyici dizeleri bulmak için birbiriyle yarışır. Hele Hele gibi şarkılar bugün de söylenir. Ancak, insanlar köylerden kentlere taşındıktan ve özellikle 1915'ten sonra çok sayıda şarkı da kaybolmuştur. Neyse ki, Rahip **Gomidas Vartabed**, göçler ve ölümlerden önce çoğu halk şarkısını derleyerek yayımlamış ve böylece onların kaybolmasını önlemiştir. 1869'da Kütahya'da doğan Gomidas Vartabed besteci ve koro şefiydi. Gomidas'ın eserleri halen çok sevilmekte ve dünyaca tanınmaktadır.

Erivan'da bir duduk satıcısı.
(Mark Grigoryan)

ENSTRÜMANLAR

Ermeniler yüzyıllar boyunca, Türk, Kürt, İranlı, Azerbaycanlı, Gürcü ve diğer komşularıyla aynı enstrümanları çalmıştır. Bu enstrümanların bazıları günümüzde caz, rock veya pop müziğinde de kullanılır.

Kanun

Kanun

O kadar eski bir enstrümandır ki, Antik Mısır'da bile kanun çalanlar vardı! Ahşap gövdeli, deve veya keçi derisiyle kaplı, 24 perdeli bu enstrümanın (her perdede hayvan bağırsağından veya naylondan yapılan üç tel bulunur) toplamda 72 teli vardır. Kanun, parmak uçlarına takılan pena veya mızrabın tellere dokundurulmasıyla çalınır.

Tar

İran udunun akrabalarından biridir. Gövdesi dut ve ceviz ağacından yapılan, kuzu derisiyle kaplı bir enstrümandır. Üç çift metal teli vardır ve mızrapla çalınır.

Tar

Kamança

Kamança

Adından da anlaşılacağı gibi kemençeye benzer. Keman çene ile omuz arasına sıkıştırılırken, kamança kucağa veya dizlerin üzerine yerleştirilir. Kayısı ağacından yapılır, keçi veya kuzu derisiyle kaplanır. Dört teli vardır ve at kılından imal edilmiş bir yay ile çalınır.

Dhol

Keçi derisiyle kaplanmış, parmak ve el ile çalınan bir tür davuldur.

Dhol

Duduk

Birbirine yapışık iki kamış arasından üflenerek ses verir ve genellikle kayısı ağacından yapılır. Yumuşacık sesiyle akıldan çıkmayan duduğu çalabilmek için çok güçlü bir nefes gerekir. Film müziklerinde sıkça kullanılan duduk, Ermenistan dışında da tanınmaya başlamıştır. Örneğin Gladyatör filmindeki meşhur Civan Gasparyan'ın duduğu dünyanın dört bir yanındaki insanları etkilemiştir.

Duduk

ÇALIŞMA

Siz de internetten geleneksel enstrümanların çalındığı örnek videolar bulun.

‘Hele Hele’ şarkısını öğrenin. – (internet sayfasında)

Acaba siz de arkadaşlarınız hakkında yeni sözler uydurabilecek misiniz?

Örneğin:

Dığa anunit Isdepan, (Çocuk, Isdepan derler sana)

Hele hele hele ninoye.

Yegur, partzranank Sipan, (Haydi, çıkalım Süphan dağına)

Hele hele hele ninoye.

(Vanessa Galbraith)

Günümüz hayatı ve iş koşulları bize pek sık şarkı söyleme fırsatı tanımaz. Bu yüzden de insanlar korolara girer ve konserler verirler. (Melikcan Zaman yönetimindeki Sayat Nova Korosu, İstanbul)

DİNİ MÜZİK

Eskiden dini müzik de günlük hayatın önemli bir parçasıydı. Günümüzde okunan dualardan bazıları (**şaragan**) Hristiyanlığın erken dönemlerine dayanır. Kilise ayinlerinde **dzindziğa** (zil) ve **kşots** (metal bir plakanın çevresinde sallanan küçük ziller) gibi özel vurmali çalgılar kullanılır.

(Astghik Vardanian)

HALK OZANLARI

Ermeni ozanlar (**aşuğlar**) şarkılar yazar, hem bunları hem de diğer ozanların yazdığı halk şarkılarını icra ederlerdi. Köy köy dolaşır, bir taraftan şarkı söyler, diğer taraftan def, saz veya kamança çalarlardı. Aralarında en ünlüsü 1720'lerde Tiflis'te doğan **Sayat Nova**'dır. Ünlü ozan, Gürcü kralının huzurunda çalmış ve türkülerini Ermenice, Azeri Türkçesi ve Gürcüce söylemiştir.

GÜNÜMÜZ ERMENİ MÜZİĞİ

Maral Kerovpyan'dan

Geleneksel müziğin yanı sıra, günümüz Ermeni müziği de tür açısından zengindir. 19. yüzyıldan itibaren besteciler Batı tarzı müziği Ermeni ezgileriyle harmanlamaya başlamıştı. İstanbul'da Ermeni ve Osmanlı operasının kurucusu, besteci Dikran Çuhacıyan'dı.

Londra Ermeni Operası'nda oynanan Anuş operasının Hampartzum (sayfa 24) sahnesi. (Alexei Emam)

Besteci Aram Khaçaturyan, keman virtüözleri Manug Parikian ve David Oistrakh'la birlikte notalara bakıyor.

Paris'te kurulan Collectif Medz Bazar, İstanbul. (Serra Akcan/NarPhotos)

Hovhannes Tumanyan'ın bir şiirinden uyarlanan **Anuş** en sevilen Ermeni operasıdır. Armen Tigranyan 1912 yılında, Saro ve Anuş'un acıklı aşk hikâyesinin anlatıldığı bu şiiri bestelemiştir.

Aram Khaçaturyan 1903 yılında Gürcistan'ın başkenti Tiflis'te doğmuş ve Moskova'da eğitim görmüştür. Çok kısa bir süre içinde besteleri çeşitli ülkelerde icra edilmiş ve büyük başarı kazanmıştır. Özellikle bale için bestelediği eserleri çok sevilen Khaçaturyan'ın en ünlü eseri 'Kılıç Dansı'dır.

Dünyanın her tarafında olduğu gibi, Ermeniler de günümüzde **elektronik aletler** ve **synthesizer** kullanırlar. Ancak, çoğu zaman, bu aletlerle yapılan müziğe kendilerinden bir şeyler katarlar: Ermenice şarkı sözleri, farklı armoniler veya eski bir halk ezgisini uyarlamak gibi.

Erivan beşecan verici **caz** ortamı ve iyi müzisyenleriyle bilinir. Arkadaşlarınızla birlikte en yeni müzikleri dinleyebileceğiniz birçok kafe ve caz kulübü vardır.

Rabiz bir çeşit Ermeni pop müziğidir. Sovyet Ermenistanı'nda ortaya çıkmış olsa da diğer coğrafyalarda yaşayan Ermeniler arasında da popülerdir. Akordeon, **synthesizer**, klarnet, **dhol** gibi enstrümanlarla icra edilir.

HALK DANSLARI

Shakeh Major Tchilingirian'dan

Halk dansları Ermenilerin önemli günlerde bir araya gelmesi için her zaman önemli bir vesile olmuştur. İnsanlar nasıl değiştiyse bu danslar da yüzyıllar içinde değişmiş ve komşu halkların danslarından etkilenmiştir. Bu yüzden halk dansları çok zengin ve değerli bir mirastır.

Halk danslarına eskiden enstrüman kullanmadan, şarkı söyleyerek eşlik edilirdi. Bu “şarkılı-danslar” (**yerk bar**) hasat toplarken, dokuma tezgâhında, ziyafetlerde ve düğünlerde oynanırdı. Danslar doğadan (dağlar, esintiler, akan su), hayvanlardan ve kuşlardan (yılanlar, geyikler, bildircinlar, keçiler) ilham alırdı. Köydeki herkes bu danslara katılırdı. Kapalı veya açık dans çemberinin neresinde durduğunuz, sizin o toplum içindeki yerinizin veya ne kadar iyi bir dansçı olduğunuzun göstergesiydi.

1930'larda ABD'de göçmen aileler bir piknikte dans ediyor.

Halaydaki gibi açık (“C” harfi gibi) veya kapalı bir çemberde dans etmek, muhtemelen, çemberin iyiliği içeride, kötülüğü dışarda tutuyor olduğuna dair bir inançla ilgilidir. Çember halinde dans etmenin topluluğu bir araya getirerek onları koruduğuna inanılırdı. Genellikle müzisyenler çemberin ortasında durarak dansçılara rehberlik ederdi. El tutuşma ve topukları yere vurma tarzı da önemlidir. Çember çoğunlukla sağa doğru (saat yönünün tersine) hareket eder, eğer sola doğru (saat yönü) hareket ediyorsa bu bir üzüntü, kayıp ve yas olduğu anlamına gelir.

Kıbrıs'taki Nareg Okulu öğrencileri dans ediyor.

ÇALIŞMA

Ellerinizi ve ayaklarınızı kullanarak sizi en iyi anlatan bir dizi dans hareketi oluşturmayı deneyin.

Tamzara dansının anlatımını kitabın sonunda, müziğini internet sitemizde bulabilirsiniz.

Günümüzde dansçılar sahneye çoğu zaman çok güzel kostümlerle çıkarlar.
(Shakeh Major Tchilingirian)

Fransa'nın başkenti Paris'te dans.
(Shushan Kerovpyan)

Topukları yere hafifçe vurmanın toprağı usulca uyandırdığına, ekinlerin serpilip büyümesini ve hasadın bereketli geçmesini sağladığına inanılırdı. Kuraklık zamanlarında genç kızlar kurumuş nehir yataklarında topuklarını yere vurarak dans ederlerdi. Bu danslar ve ezgilerin sadece bir kısmı günümüze ulaştı. Müzik ve dans, geçmişle bağ kurmamızı ama aynı zamanda kendimizi şimdiki halimizle ifade etmemizi de mümkün kılıyor. Bugün hâlâ ailemizle ve dostlarımızla piknikte, düğünlerde veya benzeri toplantılarda bir araya geldiğimizde, dans etmeye devam ediyoruz.

İşte bazı dans örnekleri ve bu dansların hangi kutlamalarda yapıldığı:

HOVZ BAŞI: Yani “Havuz başı”. Bir çeşmenin etrafında veya akarsuların yakınında oynanır. Bu dans, hayatın kaynağı olan suya övgüdür.

NARE: Sudan ateşe dönüşen gizemli Tanrıça Nar ile bağlantılı bir dans.

LORKE: Lor, yani bildircinla bağlantılı bir dans.

KOÇARİ: “Koç” veya mitolojik dağkeçisi veya yağmur dansı.

VER-VERİ: Hasat dansı – ne kadar yükseğe zıplarsanız ekinleriniz o kadar çok boy atar!

RAZMAGAN: Savaş dansı.

Savaştan önce ve savaştan döndükten sonra yapılan dansı simgeler.

(Leon Ghahichian)

GELENEKSEL ERMENİ KIYAFETLERİ

Armenian Museum of America'nın küratörleri Gary Lind-Sinianian ve Susan Lind-Sinianian'dan

Ermeniler özel günlerde, örneğin **Paregentan**'da (Paskalya öncesindeki 40 günlük Perhiz'e girmeden yapılan dini tören ve kutlamalar) "kostüm" giyerdi. Bugün 'Ermeni kıyafeti' olarak adlandırdıklarımız aslında bir zamanların günlük kıyafetleriydi. Bu kıyafetler asırlar içinde değişti ve bölgelere göre çeşitlilik kazandı. Günümüzde Ermeniler Batılı giyim tarzını benimserken "Ermeni kostümleri" veya geleneksel kıyafetler filmlerde, müzelerde görülebilir veya tiyatrodan, dans veya müzik gruplarında kullanılır.

19. yüzyılda Ermeniler farklı tarzlarda kıyafetler giyerlerdi. İşte onlardan bazıları:

Yalnızca kız çocukları değil, erkek çocukları da dört yaşına kadar elbise giyer, ancak dört yaşından sonra pantolon giymeye başladılar. Çocukların kıyafetleri yetişkinlerin kıyafetlerine benzerdi; tek fark, daha ufak ve daha az süslü olmalarıydı.

Suriyeli Hagop, 1910'lar.
(özel koleksiyon)

Ermenilere özgü motiflerin nakşedildiği bu mavi önlüğü 1922 yılında İzmir'de 12 yaşındaki bir kız çocuğu giyiyordu. Kız çocukları okula giderken kıyafetlerinin üzerine bu tarz önlükler giyerdi.

Van Gölü yakınlarındaki Şadakh (Çatak) kazasından altı yaşlarındaki bir erkek çocuğunun 1915 yılında giydiği bir kıyafet. Sizce de karate kıyafetini andırmıyor mu? Keçi kılından çizgili dokuma pantolonu, ceket ve pamuklu bel kuşağı ailesi tarafından yapılmış, çünkü o zamanlarda büyük kentler dışındaki yerlerde henüz kıyafet mağazaları yoktu.

Sevan Gölü'nün kuzeybatısında, Gürcistan'ın Cavakh (Cavakheti) vilayetinde bulunan Akhalkalaki'den (Ahılkelek) genç bir kadının 1910 yılında giydiği gelinlik. Gelinin adı ve düğünün tarihi kıyafetin kuşağına nakşedilmiş. Adının ve soyadının baş harfleriyse gelinliğin göğüs kısmına altın yaldızlı sırmayla işlenmiş. Bu gelinlik, düğünün ardından, gelinin ömrü boyunca özel durumlar için giyeceği "süslü elbise"si haline gelecek. Günümüzdeyse, Batı tarzı (Amerikan ve Avrupai) beyaz gelinlikler tercih edilmekte.

Van Gölü'nün batısındaki dağların üzerine kurulmuş Bitlis şehrinden bir erkeğin 1906 yılında giydiği bir kıyafet. Erkek çocuğunun giydiğine benzeyen bu kıyafetin içinde, sık keçi kılından dokunmuş bir yelek var. Soğuk kış günleri için birebir!

ÇALIŞMA

Dünyanın farklı bölgelerinden gelinlik örnekleri bulunuz. Bundan 100 yıl önce gelinlikler nasıldı? Düğününde renkli bir gelinlik giymiş başka gelinler bulabilir misiniz?

İstedığınız herhangi bir yöntemi kullanarak, geleneksel kıyafetleri giydiğiniz bir otoportrenizi yapınız. Eski aile albümlerine bakabilir, internette (mesela houshamadyan.org veya armenianmuseum.org sitelerinde) veya kütüphanede araştırma yapabilirsiniz.

Hrair Hawk Khatcherian'in Armenian Museum of America için çektiği fotoğraflar.

HALK ÖYKÜLERİ VE ATASÖZLERİ

"Cennetten üç elma düştü..." Tıpkı Türkçede olduğu gibi, neredeyse bütün Ermenice halk masalları da bu şekilde sonlanır: Bu "elma"ların ilki hikâyeyi anlatan içindir; ikincisi, genellikle, dinleyiciler içindir ve sonuncusu, anlatıcı elmayı kimin alması gerektiğini düşünüyorsa onundur, ki bu kişi genelde hikâyenin anlatılmasını isteyendir.

YALANCI

Hovhannes Tumanyan (1869-1923)

Vakti zamanında bir kral yaşamış. Kral "Kim ki bana bir yalan söyler ve ben bunun yalan olduğunu anlarım, krallığımın yarısı onundur!" diye bütün ülkeye haber salmış. Bu haber üzerine huzura çıkan bir çoban "Saltanatınız uzun olsun kralım!" diyerek girmiş söze. "Kralım, benim babamın bir değneği vardı," demiş, "ve o değneğiyle buradan gökyüzüne uzanır, yıldızları karıştırırdı." "Bu mümkündür!" diye karşılık vermiş kral ve "Benim büyükbabamın da bir piposu vardı. Piponun bir ucunu dudaklarına yerleştirir, diğer ucunuysa güneşe kadar uzatır ve piposunu güneşten aldığı ateşle yakardı," diyerek bitirmiş sözünü. Çoban şaşkınlık içinde kafasını kaşıyarak uzaklaşmış. Sonra bir terzi gelmiş ve "Kralım, bu kadar geç geldiğim için kusuruma bakmayın. Daha erken gelmek istedim, ancak dün çok büyük bir fırtına çıktı. Yıldırımlar gökyüzünü yırttı. Ben de gökyüzünü dikmekle uğraşıyordum," demiş. "Takdire şayan bir davranış," demiş kral, "ancak görüyorum ki çok iyi dikememişsin, çünkü bu sabah da yağmur atıştırdı." Böylece terzi de saraydan eli boş ayrılmış. Bu kez, sırtında çantasıyla bir köylü geçmiş kralın karşısına. Kral, "Söyle, nedir isteğin iyi adam?" diye sormuş. Köylü, "Bana bir torba altın borcunuz var. Onu almaya geldim," diye yanıtlamış. Kral şaşkınlıkla, "Bir torba altın mı?" diye haykırarak, "Yalan! Sana borcum morcum yok!" Bunun üzerine köylü, "Öyle olsun. Madem bu bir yalan, o zaman krallığınızın yarısını bana vermelisiniz," deyince kral "Hayır, hayır. Doğruyu söylüyorsun. Yalan değil," diyerek lafını geri almış hemen. Köylü de, "Madem doğruyu söylüyorsunuz, bir torba altınımı verin kralım," demiş ve kralı oyuna getirmeyi başarmış.

Ermeni hikâye anlatıcıları ve ozanlar asırlardır insanları eğlendiriyor. Bazı hikâyeler hâlâ anlatılırken, bir taraftan sürekli yenileri de yaratılıyor. Televizyon, radyo veya sinema yokken, akşamları ailece ateşin etrafında oturulur ve hikâyeler anlatılırdı. O aileyle ilgili çok eski bir hikâye de olabilirdi bu, akla hayale sığmayacak olağanüstü bir fantezi de. Hatta belki, biraz ondan biraz bundan, ikisinin karışımı bir şey. Genellikle ihtiyarlar gençlere ders vermek niyetiyle hikâye anlatırlardı. Hikâyeler çoğu zaman "Gar u çgar" diye başlardı. Yani, "Bir varmış, bir yokmuş" diye...

Ermenilerin birçok halk hikâyesi komşularınıninkiyle ortaktır. Türkler, Rumlar, Kürtler ve Anadolu'da yaşamış diğer bütün halklar Nasreddin Hoca'nın, kimi zaman çok saçma kimi zamansa çok bilgece olan -bazen her ikisi de- değişlerinden ve maceralarından keyif alır. İşte bir Nasreddin Hoca hikâyesi:

Bir gece Nasreddin Hoca evinin kuyusundan su çekmeye gitmiş. Kuyunun dibinde ayın yansımını görünce "Amanın!" demiş, "Ay kuyunun içine düşmüş. Onu kurtarmam gerek!" Hemen ucuna kanca takılı bir ipi kuyudan aşağı indirmiş. Kanca kuyunun dibinde bir taşla takılmış. Nasreddin Hoca başlamış ipi çekmeye. Çekmiş, çekmiş ancak kanca takılı kaldığı için ip bir türlü yukarı gelmiyormuş. Hoca son gücüyle ipe asılmış ve sonunda başarmış. Kanca bir anda kuyudan dışarı fırlamış. Hoca da bu esnada havaya fırlamış, sonra da hızla sırtüstü yere düşmüş. Yerde yatarken gökyüzünde ayı görmüş ve "Oh! Biraz canım acıyor ama en azından ayı yerine koyabildim!" demiş,

İllustrasyonlar: Susan Pattie

ATASÖZLERİ

Atasözleri insanların nesillerdir tekrarladığı bilgece sözlerdir. Bazen ciddi bir şeyi eğlendirici bir şekilde dile getirirler. İşte Ermenice ve Türkçede bulunan bazı ortak atasözleri.

Sarı sarin çi hasnir, martı martun gı hasni.

Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur.

İnç vor tsanes ayn gı hintzes.

Ne ekersen onu biçersin.

Meg dzağigov karun çi kar.

Bir çiçekle bahar olmaz.

Çurı campan gı care.

Su çatlağını bulur.

Yüzlerce yıllık şiir
Sasunlu Tavitten hareketle
Sasun'un yiğitleri (Horutyan
Yengibaryan 12 yaşında Ermenistan Çocuk
Sanatları Galerisinin izniyle)

ՄԿՆԵՐԻ ԺՈՂՈՎԸ

Մով էր, սով էր մկստան,
Կատուի ձեռքից լկստան
Գզիրն ընկաւ դոնէ դո՛ւն
Էլ չթողեց տուն-կտուր
Ջահէլ ահէլ գեղովի,
Կանչեց, բերեց ժողովի՝
Թէ ինչ անեն, որ կատուէն
Մի հնարքով ազատուեն :
Եկան գիւղի ջոջերը
Երկար բարակ պոչերը,
Մասնակցեցին

խորհրդին,

Մի մուկ խօսեց իր
հերթին,

-Լսէ՛ք, մկներ, ցեղակից,
Չունեն որդի, կողակից,
Ես մի անտէր ծերուկ եմ,
Բայց պատուաւոր մի
մուկ եմ.

Պակսեց ուժը իմ ոտի,
Պէտք է մեռնեմ անօթի
Սովն է չոքել դռանը,
Ախ, մոռանը, մոռանը,
Վեր է ընկել, մառանը,
Ինչքան ասես նազ անի,
Ստից սատկի, տազ անի,

Մուկ տեսնելիս, վազ անի,
Գլխից բռնի, կախ անի,
Թաթովը տայ, խաղ անի,
Ուտի, քէֆը չաղ անի,
Էսպէս գուլում ու կրակ,
Դեռ աչքերն էլ ջուխտ
ճրագ:

Բայց թէ ազնիւ մեր ցեղը
Կորչելու չէ զուր տեղը...

Ա՛յ բերել եմ ես մի զանգ,
Ծափ, ծլնգոց,
Մէջը զնգոց.

Կատուի վզից մենք կախ
տանք,

Որ ինչքան էլ օրօրայ,
Որ ինչքան էլ շորորայ,
Ստից սատկի, տազ անի,
Գալն իմանանք գազանի:
Է՛, զանգը ո՞վ կախ անի.

-Ալօ դո՛ւ:

-Ալո՞ն տանի:

-Բալօ դո՛ւ:

-Բալո՞ն կախէ:

-Չսոօ, դո՛ւ:

-Չստոն կաղ է:

-Մսոօ, դո՛ւ:

-Մստոն կարճ է:

-Փսոօ, դո՛ւ:

-Էդ էլ խի՞ դճ է:

-Համբօ, դո՛ւ:

-Ես տկար եմ:

-Չամբօ, դո՛ւ:

-Ասենք տարայ,

Բա որ կատուն գայ ինձ
վրա յ :

-Բտոն, Խտոն թող մէկից
Բոնեն կատուի քամակից:

-Ի՞նչ է խօսում չոր զանգը,
Լաւ է դու տար էդ զանգը,
Էլ ի՞նչ Բոօ, ի՞նչ Ֆստան,-
Ճստաց Բտոն

Ճստճստան:

-Լոի՛, յանդուգն

Կոտորուէ՛ք դուք,

Վախկոտներիդ ես

թաղեմ,

Ճա՛ո ասեմ, թէ՛ զանգ
կախեմ,-

Գոչեց ջոջը,

Քաշեց պոչը:

“FARELERİN TOPLANTISI”NIN TÜRKÇE ÖZETİ

Fareler Ülkesi’nde büyük, çok büyük bir kıtlık baş göstermiş. Fareler kabahati kedide bulmuş ve ondan nasıl kurtulacaklarını düşünmek üzere bir toplantı yapmışlar. Toplantıda herkes tek tek görüşünü açıklamış, en sonunda yaşlı farenin aklına parlak bir fikir gelmiş. “En büyük sorunumuz kedinin sinsi ve hain olması. Geldiğini anlayabilseydik o zaman kaçabilirdik de! Bakın, benim bir zilim var. Bu zili kedinin boynuna bağlarsak, kedi yaklaştığında haberimiz olur!” demiş. Bu dâhiyane fikir herkes tarafından alkışlanmış. Alkışlar dinip, etrafı sessizlik kapladığında can alıcı soru gelmiş: “Peki zili kim takacak?” Herkes birbirine bakmaya başlamış, bir taraftan da bahane üretmeye çalışıyorlarmış. “Ben çok kısıyım,” demiş biri, diğeri “Ben çok meşgulüm.” Başka bir fare de total olduğunu söylemiş. En sonunda yaşlı fareye, “Git kendin yap!” demişler. “Ne!” demiş yaşlı fare, “Size akıl mı vereceğim, yoksa kediye zil mi takacağım? Hadi oradan!” Sonra da kuyruğunu topladığı gibi, hışımla çıkıp gitmiş.

“Farelerin Toplantısı”nın yazarı Khinko Aper (Atabek Khinkoyan, 1870-1935) bu şiiri Ezop’un bir fablından esinlenerek yazmıştır. Khinko Aper daha çok çocuk kitapları yazarı olarak tanınır. “Farelerin Toplantısı” onun en bilinen ve sevilen şiirlerindendir. Erivan’daki Ulusal Çocuk Kütüphanesi’ne Khinko Aper’in adı verilmiştir.

Erivan’da çocuklar için heyecan verici birçok mekân vardır. Ulusal Çocuk Kütüphanesi de bu yerlerden biridir. Raflarında binlerce hikâyenin dizili olduğu, kocaman, davetkâr ve rengârenk bir kütüphane! Aynı muhitte, bir sürü resmin ve heykelin bulunduğu Ermeni Çocuk Sanatları Müzesi’ni de bulabilirsiniz. Erivan aynı zamanda, aralarında meşhur Hovhannes Tumanyan Devlet Kukla Tiyatrosu’nun da bulunduğu birçok kukla tiyatrosuna ev sahipliği yapmaktadır.

İllustrasyonlar: Susan Pattie

Çocuklar, Ermenistan Ulusal Çocuk Kütüphanesinde masal dinliyorlar.
(Rouben Galichian)

OYUNLAR VE SPOR

Diğer bütün çocuklar gibi, Ermeni çocuklar da hem sokakta hem evde çok çeşitli oyunlar oynarlar. Saklambaç, ebelemece, hulahop çevirme, ağaçlara tırmanma, misket (*kntig* veya *mazu*), ip atlama, seksek ve daha nicesi!

Kıbrıs'taki Nareg Okulu'nda çuval yarışı yapan çocuklar.

Gümrü'de oyun oynayan çocuklar.
(Vanessa Galbraith)

AŞIK (VEYA CAN)

Eskiden bu oyun bir hayvanın kurumuş aşık kemiğiyle oynanırdı. Ama artık dört kenarı olan başka bir cisimle de oynanabilir. Öncelikle kemiği veya seçtiğiniz cismi havaya atın ve hangi kenarın yukarı geldiğine bakın. Dört kenarının gelmesi de mümkündür. Yumrulu dar kenar geldiği takdirde, kral (Ermenicede *takavor* veya *vezir*), onun karşısındaki dar kenar gelirse kralın hizmetkârı (*ısdrug*) olursunuz. Bu iki kenara göre daha geniş olan karşılıklı diğer iki kenardan biri yumrulu, diğeri girintilidir. Yumrulu kenar gelirse kralın cezasından kurtuldunuz demektir. Diğer taraf geldiyse kral sizi cezalandırması için hizmetkârını görevlendirecektir. Dikkatli olun! Tıpkı yazı tura gibi, aşık atmak da ev işlerini kimin yapacağına karar vermek için kullanılabilir.

SATRANÇ

Diğer eski Sovyetler Birliği halkları gibi, Ermenistanlılar da satranca özel bir ilgi duyarlar. Çocuklar çok küçük yaşlarda 64 kareli tahtanın başına geçer ve rekabete dayalı bir spor olarak satranç çok ciddiye alınır. Eski dünya satranç şampiyonlarından Garry Kasparov, Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de doğmuştur. Annesi Ermeni, babası Yahudi'dir.

Ermeni satranç
büyükustası Levon Aronian.
(kişisel arşiv)

FUTBOL

Futbol dünya üzerindeki en popüler oyunların başında gelir. Ermeniler çoğunlukla yaşadıkları yerlerdeki takımları tutarlar ve futbol oynamaktan da büyük keyif alırlar. Diaspora Ermenileri arasında Ermenistan'daki takımları tutanlar da vardır.

Thomas futbolu çok seviyor.
(Sara Calian Kaprielian)

Ermeniler olimpiyatlarda ve uluslararası müsabakalarda boks, güreş ve halter dallarında madalyalar kazanmıştır.

Sirvart
oyuncak
bebeğiyle,
1913, Adana.

Varadian ailesi dört kuşaktır AYF (Armenian Youth Federation/Ermeni Gençlik Federasyonu) Ermeni Olimpiyatları'nda altın madalya kazanıyor, Providence, Rhode Island, ABD.
(Siran Varadian)

BEŞTAŞ

Bu oyunda öncelikle beşer küçük taş bulunur. İlk etapta, bir taş havaya atılır ve o yere düşmeden diğer taşlar belli sayılarda toplanır (önce birer birer, sonra hep bir taş havaya atılarak 2+2, 1+3, 4 şeklinde). İkinci aşamada, taşlar yere bırakılır, oyuncu tek eliyle yerde baş ve işaret parmaklarını kullanarak bir yay yapar. Öbür eliyle havaya bir taş atar ve taş yere düşmeden, yayın arasından hızlıca başka bir taşı geçirir ve diğer taşı da havadayken yakalar. Yayın arasından beş taşı geçirmeyi başaran ilk oyuncu son aşamaya (kama) geçmeye hak kazanır. Burada da, beş taş avuç içine yerleştirilir, daha sonra yavaşça havaya atılarak elin tersiyle yakalanmaya çalışılır. Son olarak el tekrar çevrilerek taşlar avuç içiyle tutulur. Beş veya dört taş yakalayan, yakaladığı taş kadar sayı alır, aksi takdirde sıra diğer oyuncuya geçer.

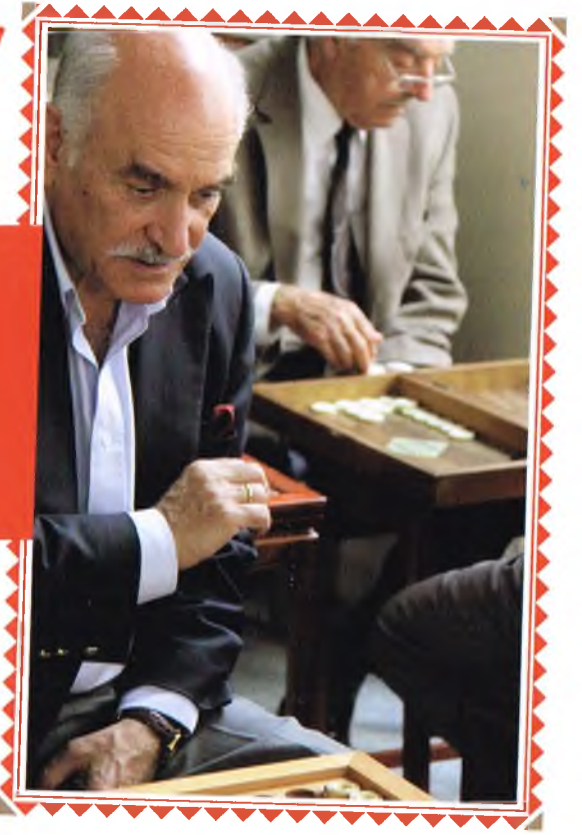
Beştaşta sıra Armen'de.

(Catherine Paillet-Fhal)

Londra'da tavla oynayanlar.
(Mark Grigoryan)

TAVLA VEYA NARDİ

Her yaştan insanın keyifle oynadığı Tavla ya da Nardi Ortadoğu'da çok sevilir. Özellikle erkekler arasında rekabet konusu olan tavla esnasında oyun tahtasına sürekli vurulduğunu, oyuncuların birbirlerine takıldığını ve şakalaştığını duyabilirsiniz.

LADES

Lades insanları çileden çıkarabilir. Bazı durumlarda bu oyunun yıllarca ve yıllarca sürdüğü görülmüştür. Ama oyun genelde sadece birkaç saat sürer, yani denemekten bir şey çıkmaz. Gayet kolay: İki kişi tavuğun lades kemiğinin birer ucundan tutar ve kemiği birlikte kırar. O dakikadan itibaren, bir oyuncu diğerine herhangi bir şey uzattığında, diğer oyuncu o şeyi alırken "Midkıs e" yani "Aklımda!" demelidir. Demediğinde diğeri "Lades!" diye bağırır ve kazanır. (Aslına bakarsanız oyunu oynamak için lades kemiğine ihtiyacınız yok. Arkadaşınızla serçe parmaklarınızı kenetleyin ve parmaklarınızı ayırdığınız an oyun başlasın!)

Paskalya'da yumurta
tokuşturma oyunu.

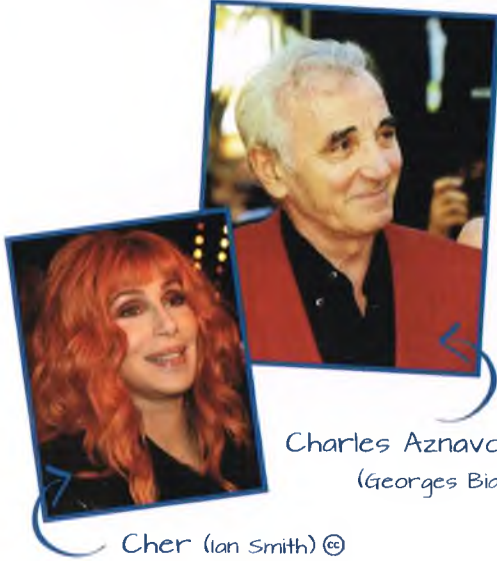

HAVGITAKHAĞ

Paskalya'da Ermeniler haşlanmış yumurtaları rengârenk boyar ve bu yumurtalar özel bir oyunun parçası olur. Herkes uğurlu bir yumurta seçer ve kendine bir rakip bulur. Yarışmacılar avuçlarında tuttukları yumurtaları parmaklarıyla sıkıca kavrar ve ellerini öne doğru uzatır. Birinin yumurtası üstte, diğerinki alttadır. Üstteki yumurta alttakinin tepesine vurur. İkisinden biri kırılır. Sonra yumurtaların diğer ucu çevirilir ve bir kez daha tokuşturulur. Yine biri kırılır. En sonunda yumurtanın kırılmamış tarafları çevirilir ve son bir darbe daha! Kimin yumurtasının her iki tarafı da kırıldıysa o yumurtasını yiyemez. Kazanan kendine başka bir rakip bularak yoluna devam eder. Bazı yörelerde, kazanan kirdiği yumurtaları toplayıp evine götürür!

ÜNLÜ ERMENİLER

Ermeniler, dünyanın dört bir yanında, çok çeşitli alanlarda katkılar sundular. Aralarından bazıları yaptıkları işlerle tanınan kişiler oldular. İşte size bazı ünlü Ermenilerden örnekler.

Charles Aznavour
(Georges Biard) ©

Cher (Ian Smith) ©

Dr. Viktor Hampartzumyan, yaşadığı dönemde dünyada en çok saygı duyulan astrofizikçilerden biriydi (Ermenistan). Başka bir bilim insanı, **Dr. Raymond Damadian** (ABD) Manyetik Rezonans Görüntüleme'yi icat etti. Bu icat zamanla kanser veya diğer hastalıkları teşhis etmekte kullanılan MRI makinesine dönüştü.

17. yüzyılda **Ziljian** ailesi tarafından İstanbul'da yapımına başlanan Ziljian zilleri her zamanki popülerliğini günümüzde de korurken, Craigie ve Debbie Ziljian kardeşlerin yönetimindeki aile şirketi faaliyetine, ABD'de devam ediyor.

2016 Pulitzer Şiir Ödülü dahil olmak üzere çok sayıda ödül kazanan **Peter Balakian** (ABD), *Black Dog of Fate* (Kaderin Kara Köpeği) adlı çok satan kitabın yazarıdır. Yazar **Zabel Yesayan**, 20. yüzyılın başlarında İstanbul'da adaletsizliklerin karşısında duran bir aktivistti. O tarihten 100 yıl sonra yazar **Nancy Kricorian** (ABD), yazdığı romanlar ve insan hakları savunuculuğuyla bu geleneği sürdürüyor. Bitlisli bir ailenin çocuğu olarak Fresno, Kaliforniya'da doğan **William Saroyan**, birçok dile çevrilen roman, öykü ve oyunlarıyla dünya çapında tanınan ve sevilen bir yazar oldu.

Nancy Kricorian
(James Schamus)

Zabel
Yesayan

Henrikh Mkhitaryan

Scout Tufankjian'ın objektifinden Amerikan Başkanı Barack Obama ve eşi Michele.

Foto muhabiri **Scout Tufankjian**'ın (ABD) çektiği Amerikan Başkanı Obama ve eşi Michele'in fotoğrafları, zamanında Twitter'da o güne kadar en çok "retweet" edilen paylaşımlar olmuşlardı.

William Saroyan
(Boğos Boğosyan)

Henrikh Mkhitaryan futbol dünyasının tanıdığı en yetenekli Ermeni. 2013'te transfer olduğu Almanya'nın Borussia Dortmund takımında harikalar yarattı ve 2016'da dünyanın en büyük kulüplerinden Manchester United'da top koşturmaya başladı. 1989'da Erivan'da doğan Henrikh, Ermenistan millî takımının da yıldızı. Ve son olarak, reality show yıldızı meşhur **Kim Kardashian**'ı tanımayanımız var mı acaba?

Ara Güler (Berge Arabian)

TÜRKİYELİ ERMENİLER

Balyan ailesinin 9 hasa mimarı (imparatorluk mimarı), 100 yıldan daha uzun süren ve 1925'te sonlanan bir dönemde İstanbul'daki en güzel binaların bazılarını inşa ettiler. Dolmabahçe Sarayı ve Ortaköy Camii onların yapıtlarından yalnızca ikisidir.

Cumhuriyet kurulduktan sonra, Mustafa Kemal Atatürk, halkın daha kolay okuyup yazabilmesi için Türkçedeki seslere en uygun olan alfabenin yapılmasını istedi. 1895 yılında İstanbul'da doğan dilbilimci **Hagop Martayan**, Türkî diller konusundaki en önemli uzmanlardan biriydi. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının hemen ardından başlatılan Türkçenin yenilenmesi ve modernleştirilmesi çalışmalarında oynadığı önemli ve etkin rolü sebebiyle kendisine Atatürk tarafından **Dilaçar** soyadı verildi.

Hrant Dink

Fotoğrafçı **Ara Güler**, piyanist ve besteci **Sirvart Karamanuk**, şarkıcı **Hayko Cepkin** ve yazar **Karin Karakaşlı** birbirinden farklı sanat türlerinde yaptıkları çalışmalarla sevilen isimlerdir. Gazeteci **Hrant Dink**, ömrünü, doğduğu ve yaşadığı ülkeyi, bütün vatandaşları için daha iyi bir yer haline getirebilmek uğruna feda etmiştir ve tüm dünyada ülkesine duyduğu sevgi ile tanınır.

Nigoğos Balyan tarafından inşa edilen
Ortaköy Camii (Guillaume Piolle) ©

DÜNYANIN DÖRT BİR YANINDAN ERMENİ ÇOCUKLAR

Buenos Aires, Arjantin

Anuş ve Felipe Armen'in Goby adında bir köpekleri var ve Arjantin'in başkenti Buenos Aires'te yaşıyorlar. İspanyolca, İngilizce ve Ermenice konuşuyorlar.

Anuş 8 yaşında. Vicente Lopez Ermeni Okulu'nda 3. sınıfa gidiyor. Anuş'a bazen Nuş Nuş veya Anuşita diye seslendikleri de oluyor. Okuldan sonra resim dersleri alan Anuş resim yapmayı, oyuncaklarıyla oynamayı ve bilgisayar oyunlarını seviyor. Bazen de televizyon izliyor veya erkek kardeşiyle Wii oynuyor. Arkadaşlarıyla beraber bir tiyatro oyunu da sahneleyen Anuş, okulda öğrendiği Ermenice şarkıları söylemekten de keyif alıyor. Cumartesi günleri, Ermeni Genel Beden Eğitimi Birliği'nin, yani Homenitmen'lerin izci kulübüne katılıyor. Anuş'un bir zamanlar Beta isminde bir de balığı varmış.

Özel Terzakian Enstitüsü'nde 8. sınıf öğrencisi olan **Felipe Armen** 12 yaşında. Arkadaşları ona Feli diyorlar. Felipe'nin en sevdiği hobisi maket yapmak. İleride mühendis, mimar veya tasarımcı olmak istiyor. Sporu seven Felipe bir kulüpte futbol oynuyor. Bir dönem saksofon çalan Felipe, şimdiyse tıpkı Anuş gibi gitar çalmayı öğrenmek istiyor. Felipe Arjantinli bir Ermeni olmaktan hoşnut, çünkü bunun "bir şekilde sizi diğerlerinden ayırdığını ve farklı kıldığını" söylüyor. Anuş ise insanların Ermeni olduğunu öğrendiklerinde şaşırdıklarını anlatıyor ve "İyi bir şey olduğu için şaşıyorlar," diye de ekliyor. Felipe günün birinde Ermenistan'ı ziyaret etmek istiyor.

Boston,
Massachusetts, ABD

Sarin Mari 6 yaşında. Massachusetts eyaletinin Boston kenti yakınlarındaki Armenian Sisters Academy'de ikinci sınıfa gidiyor. Yapmayı en çok sevdiği şey konusunda karar vermekte biraz zorlanıyor: "Yapmayı sevdiğim çok şey olsa da bu defalık en çok okumayı seviyorum diyeceğim. Resim yapmak da çok hoşuma gidiyor. Ayrıca **marimba** denen çalgı da çok ilgimi çekiyor."

Şarkı söylemeye de bayılan Sarin Mari'nin ailesi, onun gün boyunca durmaksızın şarkı söylediğini anlatıyor. Sarin Mari'nin en sevdiği sporsa basketbol.

Garen Armen Sarin Mari'in abisi. 9 yaşında ve Armenian Sisters Academy'de dördüncü sınıf öğrencisi. Dans etmeyi ve piyano çalmayı seviyor ve büyüdüğünde besteci olmak istiyor. Bazen radyoda duyduğu veya piyanoda çaldığı bazı melodileri kâğıda dökmek ve kendi fikirlerini de notaya geçirmek istediğini anlatıyor. Bunların yanı sıra futbol, beyzbol, basketbol –aslına bakarsanız bütün oyunları– oynamayı çok seviyor.

Sarin Mari ve Garen Armen her yıl Varna'daki dedelerini ziyaret etmek için Bulgaristan'a gidiyorlar. Peki Varna ile Boston'daki evleri arasında ne gibi farklar var? Bu soruyu, "Varna'da daha fazla yürüyorsunuz, ayrıca çok daha gürültülü ve çok fazla insan var," diye yanıtlıyorlar. Bir de dedelerinin evi hayvanat bahçesinin hemen yanındaymış.

Çocuklar Varna'da dedeleriyle Ermenice konuşuyorlar. Bir taraftan da dedeleri onlara Bulgarca öğretiyor, tabii onlar da dedelerine İngilizce. Varna'daki dedelerine *diado*, Boston'daki dedelerine *babe*, büyükannelelerineyse *medzmama* diye sesleniyorlar. *Babe* ve *medzmama* ABD'ye Lübnan'ın başkenti Beyrut'tan göç etmişler, ancak onların aileleri aslen Suriye'nin Kesab kentindenmiş. Ondan daha önce de ailenin kökleri Kudüs'e kadar uzanıyormuş.

Dzovinar ve **Şuşan** Fransa'da, Paris'in bir banliyösünde yaşıyorlar. İkisi çok yakın arkadaşlar. "Birbirimizin evlerine gidip oyun oynamaktan büyük keyif alıyoruz," diyorlar.

Dzovinar 7 yaşında ve École Decroly'de 2. sınıf öğrencisi. İp atlamayı seviyor, "Çömelmiş vaziyette bile ip atlayabiliyorum!" diyor. Annesinden piyano dersleri alıyor ve aynı zamanda gitar çalmayı da öğreniyor. Matematik derslerinde akıldan hesap yapmaktan keyif alıyor. Annesiyle Yunanca, babasıyla Ermenice, okulda ve 5 yaşındaki kardeşi Meline'yle evde "öğretmencilik" oynarken Fransızca konuşuyor. İki kardeş de haftada bir gün Yunan okuluna, bir gün Ermeni okulu Mgnig'e gidiyorlar. En sevdiği hayvan köpek ve büyüdüğünde "Minik erkek kardeşimin geldiği yer" diye tarif ettiği yetimhanede çalışmak veya öğretmen olmak istiyor. Dzovinar her hafta Şuşan'la beraber ritmik jimnastik dersine gidiyor.

Şuşan 7.5 yaşında, École Victor Hugo'da 3. sınıfa gidiyor. **Arev, Lusin, Asdğ** (Güneş, Ay, Yıldız) oyununu, misket oynamayı ve ip atlamayı seviyor. Okulda heceleme yarışmalarından, yazmak ve okumaktan keyif alıyor. Evde Ermenice, okulda Fransızca konuşuyor. Aynı zamanda okulda İngilizce öğreniyor. "Kardeşim Sevan'la **Nunufareren** de konuşuyoruz. Bu bizim uydurduğumuz bir dil!" (Mgnig'deki öğretmeni, Şuşan'a o küçükken Nunufar, yani "Nilüfer" diye seslenirmiş. **Nunufareren** de Nilüferce demek) En sevdiği hayvansa tilki. Şuşan, "Annem bana keman çalmayı öğretiyor, ayrıca piyanoyu da seviyorum ama ileride babam gibi matematikçi veya öğretmen olmak istiyorum," diyor.

AREV, LUSIN, ASDĞ (GÜNEŞ, AY, YILDIZ)

Çocuklardan biri, diğer çocuklardan uzakta ve sırtı onlara dönük olarak duvara yaslanır. Diğer çocuklar koşmaya hazır beklemektedir. Duvardaki çocuk yavaşça –hızlı da olabilir– Arev... Lusin... Asdğ! diye bağırır. Arev veya Lusin diye bağırdığında herkes ona doğru koşmaya başlar. Asdğ! diye bağırdıktan sonra çabucak arkasını döner, döndüğünde diğer herkes durmuş olmalıdır, hareket etmeye devam edenler sıranın başına döner. Oyun çocuklardan biri duvara ulaşana dek tekrarlanır. Duvara ilk ulaşan kişiye, Arev, Lusin, Asdğ diye bağırma sırası geçer. Diğer herkes başlangıç çizgisine döner.

Şuşan ile Dzovinar

Londra, Büyük Britanya

Noemi 12 yaşında ve 8. sınıfa gidiyor. Büyüdüğünde tarihçi, avukat, oyuncu veya şarkıcı olmak istiyor. En çok tarih, yemek teknolojisi ve İngilizce derslerini seviyor. Piyano çalıyor ve "Hemen hemen her türden şarkıyı seviyorum," diyor: "Kilise korosundayım ve orada söylediğimiz şarkıları da, Ermenice ve pop şarkılarını da çok seviyorum."

Londra'ya taşınmadan önce Noemi'nin ailesi İran'da yaşıyor.

Annesinin ailesini bugüne kadar yalnızca bir kere ziyaret etmiş, çünkü onlar Los Angeles'ta, yani çok uzakta yaşıyorlar. Noemi büyükannesine *Amalik Mama*, büyükbabasına *Norik Papa* diye sesleniyor. Babaannesi *Anahid*, Paris'in hemen dışında yaşadığından Noemi onu daha sık görebiliyor. Noemi ona "Ano" diye sesleniyor, çünkü "Çocukları da ona her zaman Ano diye seslenmiş ve şimdi biz, yani torunları bunu devam ettiriyoruz."

"Ermeni olmak özel bir şey, çünkü dünyada çok fazla Ermeni yok. İnsanlara Ermeni olduğumu ve ikinci dil olarak Ermenice konuştuğumu söylediğimde bana bazen inanmıyorlar. Ayrıca, diğer ülkelere kıyasla farklı bir kültürümüz var ve arkadaşlarıma Noel'imizin 6 Ocak'ta olduğunu söylediğimde şaşırıyorlar. Ermeniler aynı zamanda çok gürültücü, enerjik ve eğlenceli insanlar. Her zaman parti yapıyorlar ve hayat dolular."

Beyrut, Lübnan

5 yaşındaki **Mikel**, Surp Haç Ermeni Katolik Okulu'na gidiyor. Resim yapmayı, bisiklete binmeyi ve arkadaşları *Serj*, *Kevin* ve *Guy* ile oynamayı seviyor. Mikel'in okulda en sevdiği dersler matematik, Ermenice ve Arapça. Mikel, "Okulda hep Ermenice konuşuyoruz. Eğer dünyadaki bütün Ermeni çocukları Ermeni okuluna gidebilseydi, Ermeniliklerini korumaya devam edebilirlerdi," diyor.

Mikel okuldan sonra futbol ve bilgisayar oyunu oynamayı seviyor. Ayrıca çocuk şarkıları söylemekten de keyif alıyor. Mikel'in babası *Maruni* (etnik-dini bir grup), annesi ise Ermeni. Mikel'in büyükannesi ve büyükbabası da Beyrut'ta yaşıyor ve yazları Mikel ablasıyla beraber onları her gün ziyaret ediyor. Kışınsa bu ziyaretler haftada iki veya üç kez yapılıyor. Mikel ayrıca her hafta sonu birkaç kuzeniyle de görüşüyor. Diğer kuzenlerini yılda yalnızca bir kez görebiliyor, çünkü onlar Lübnan'dan çok uzakta yaşıyorlar. Mikel büyüdüğünde doktor olmak istiyor.

Mikel küçük kuzeni Hovig'le.

Lizbon, Portekiz

Silvia 12 yaşında ve Lizbon'daki Colégio Moderno'da 7. sınıf öğrencisi. O ve abisi Artür Portekiz'de doğmuşlar, ancak anne ve babaları Ermenistanlı. Ailenin tamamı müzisyen ve Silvia da çello çalmasını öğreniyor, ayrıca resim yapmayı ve matematiği seviyor. Silvia Portekizce ve Ermenice konuşuyor, İspanyolca ve İngilizceyi ise öğrenme aşamasında. İngilizce film ve çizgi film izlemeyi seven Silvia, böylelikle bu dili daha hızlı öğreniyor. Silvia'nın büyükannesi de onlarla beraber yaşıyor ve Silvia'ya Ermenice okumayı ve yazmayı öğretiyor.

Silvia boş zamanlarında yandaki fotoğraftaki gibi örgü bileklikler yapıyor ve bunları arkadaşlarına ve ailesine hediye ediyor. Ayrıca teyzesinin kocaman bembeyaz köpeği Newton'la oynamaktan da keyif alıyor. Portekiz'de yaşamaktan mutlu olan Silvia, Lizbon'un en çok denizini ve yemeklerini seviyor. En sevdiği atıştırmalıklardan biri de Portekiz'in geleneksel hamur işi olan Nata.

İstanbul, Türkiye

Sarven 8 yaşında ve en sevdiği yemek pizza. Türkiye'nin doğusunda yer alan Bitlis'in yakınlarında bir köyde doğan Sarven, ailesi İstanbul'a taşındığında henüz 15 günlükmüş. Sahakyan Okulu'nda 2. sınıf öğrencisi. Okulunda dersler Türkçe ve Ermenice olarak işlenirken, ayrıca İngilizce de öğretiliyor. Sarven beden eğitimi, matematik ve Ermenice derslerini seviyor. Teneffüslerde top oynuyor ve yoyosuyla birtakım numaralar yapıyor. Eve döndüğündeyse komşu çocuklarla beraber lego oynamak veya yakınlardaki parkta spor yapmaktan keyif alıyor. En sevdiği hayvan ise at. Büyüdüğünde mühendis olmak isteyen Sarven'in babasıysa pencere işiyle uğraşıyor. Evin en küçüğü olan Sarven'in üç abisi, beş ablası var.

Istanbul, Türkiye

İkizler **Sayat** ve **Simon** 10 yaşındalar ve Sahakyan Okulu'nda 5. sınıfa gidiyorlar. Okulda dersler çoğunlukla Ermenice olarak işleniyor. Ama aynı zamanda Türkçe ve İngilizce işlenen dersler de var. Babaları İstanbullu bir kuyumcu, anneleriye İç Anadolu'nun Yozgat şehrinden. Danimarka ve Amerika'da akrabaları olan ikizler bu iki ülkeyi de ziyaret etmek istiyorlar.

Sayat fen bilgisi, matematik ve Ermenice derslerinden keyif alıyor. Okuldan sonra basketbol oynamaya gidiyor veya Simon'la beraber bilgisayar oyunları oynuyorlar. Hamburger yemeye bayılıyor. En sevdiği hayvansa köpek. Simon ise sanattan, özellikle resimden ve müzik dinlemekten büyük zevk alıyor. Futbol âşığı olan Sayat ileride profesyonel futbolcu olmak istiyor. Onun favori hayvanı ise tavşan.

10 yaşındaki **Julia** Rusya'da doğmuş. Ailesi o iki yaşındayken Ermenistan'a taşınmış, bir yıl sonra da İstanbul'a. İş bulmak için önce annesi gelmiş İstanbul'a, onun ardından da bütün aile. Julia'nın babasıysa kendi elleriyle yaptığı küçük heykelleri satarak para kazanıyor.

Julia Ermenistan'ı özlese de Kumkapı'daki Hrant Dink Okulu'nu çok seviyor. Yalnızca Ermenistanlı çocukların gittiği bu okulda İngilizce, Rusça ve Ermenice öğretiliyor. Julia Türkçeyi televizyondan ve etrafında Türkçe konuşan insanları dinleyerek öğreniyor. En sevdiği ders matematik. Büyüdüğünde doktor olmak ve Ermenistan'da yaşamak istiyor. Julia ailesiyle beraber sahilde yürüyüş yapmaya bayılıyor, özellikle de sokaklarda müzisyenler, palyaçolar ve şenlik varsa!

Bazı Ermeni aileler yüzyıllardır İstanbul'da yaşamaya devam ederken, diğerleri Türkiye'nin iç ve doğu bölgelerindeki kentler, kasabalar ve köylerden İstanbul'a taşındı. Son yıllarda iş bulmakta zorlandıkları için Ermenistan'dan gelen ailelerin sayısı da az değil.

Erivan, Ermenistan

Elene 8 yaşında, annesi, babası ve ablası Julia'yla beraber Erivan'da yaşıyor. Ermenice ve Rusça konuşan Elene, eğitilmiş biri olabilmesi için hem Ermenice hem de Rusça kitaplar okuması gerektiğini söylüyor. Elene, Harry Potter filmlerini izlemeyi ve masa oyunlarını, özellikle de ablası ve kuzeniyle Monopoly oynamayı çok seviyor. Büyükannesiyle büyükbabasını ziyaret etmekten çok hoşlanıyor. "Tata" diye seslendiği büyükannesiyle sohbet etmekse onun için ayrı bir zevk. Tatası, Elene'ye, onun hoşuna gidecek bir sürü ilginç hikâye anlatıyor. Elene'nin babası bilgisayar uzmanı, coğrafyacı olan annesiye şu an için eviyle ve ailesiyle ilgileniyor. Elene'nin özel bir isteği var, o da

evde at beslemek. Ama bunun mümkün olmadığını farkında. Bu yüzden de nehir kenarında, güzel atının da onlarla beraber yaşayabileceği, kocaman ahır olan geniş bir eve taşınmak istiyor.

Erivan
(Vanessa Galbraith)

Nuritsa, Pedulas'ta banjo
çalıyor, Kıbrıs.

Gagik Tebriz'de,
İran.

Kesab

6 yaşındaki **Vilen** ile 9 yaşındaki **Hagop** kardeşler, Erivan'ın merkezine yakın bir mahallede yaşıyorlar. Nareg, Muşeg, Ando, Aramig ve diğerleriyle bir araya gelerek okuldan sonra evlerinin arka bahçesinde oyun oynamaya bayılıyorlar. Saklambaç, ebelemece ve daha bir sürü oyun...

Hagop okulda İngilizce öğreniyor ve bu konuda gayet başarılı. Hatta o kadar başarılı ki günün birinde bir İngiliz'e dönüşmekten korktuğunu söylüyor! Büyüyünce babası gibi işadamı olmak, Lexus marka araba kullanmak ve ayrıca köpek sahibi olmak istiyor.

Vilen aslan sahibi olmayı tercih edebileceğini söylüyor. Beden eğitimi dersini seviyor ve boksör olmak istiyor. Ama aynı zamanda Erivan'ın belediye başkanı olmayı hayal ediyor! Vilen tatlıya düşkün, kurabiye ve muz yemeyi seviyor ve çoğu zaman babası veya abisiyle **şaşki** (bir masa oyunu) oynuyor.

Hagop ve Vilen'in bir anneanneleri ve bir de babaanneleri var. **Dadik** diye seslendikleri babaanneleri onlarla beraber yaşıyor. Dadik derslerinde onlara yardım ediyor, yemek pişiriyor, onları okula götürüyor ve terzilik yapıyor. Anneanneleriyse ABD'de yaşıyor ve onu henüz ziyaret edebilmiş değiller. Bir kere Gürcistan'a gitmiş ve orada denizde yüzmüşler. Çocuklar misafirlere aile albümlerini göstermekten keyif alıyorlar. Ermenistan'ı çok seven Vilen ve Hagop, dünyanın başka bir yerinde doğmuş olmayı hayal edemediklerini söylüyorlar.

Vartuhi (1927)

Hagop ve Vahak'ın

Armen ABD'de, Boston yakınlarında yaşıyor.

Levon ve arkadaşı Paregentan kutlamasında.

BUNLARI BİLMEKTE YARAR VAR

Apostolik

Ermeni Apostolik Kilisesi, adını, İsa Mesih'in, 1. yüzyılda İncil'i Ermenistan'a getiren iki havarisi Tateos (Taddeus) ve Partoğimeos'un (Bartholomeus) başlattığı gelenekten alır. Apostolik, "havariler tarafından kurulan" demektir.

Avarayr

451'de Ermenilerin, Kumandan Vartan Mamigonyan önderliğinde Perslere karşı mücadele verdiği cephe. Ordu, çok büyük kayıplarına karşın Ermeni kültürünün korunması yolunda önemli bir kazanım sağlamış, Mamigonyan ve ordusu daha sonraları aziz ilan edilip, hep hatırlanmıştır.

Diaspora

Anavatanından isteyerek ayrılan veya zorla göç ettirilen insanlar çeşitli ülkelere yerleşirler. Yine de onlar kendi halklarıyla ve topraklarıyla olan bağlarını korurlar. Ortaçağ'dan itibaren Ermeni halkı gruplar halinde başka ülkelere göç etmişse de, günümüz Ermeni Diasporası büyük ölçüde, Ermenilerin 1915'ten sonra dünyanın dört bir yanına dağılmaları sonucunda şekillenmiştir.

Eçmiyadzin

Erivan'ın 20 km uzağında, Ermeni Ortodoks Kilisesi dini önderliğinin, yani Gatoğigosluğun yer aldığı kutsal mekân. Eçmiyadzin, "Tanrı'nın Oğlu'nun indiği yer" anlamına gelir ve 15. yüzyıldan itibaren dini önderliğin merkezi haline gelmeye başlamıştır.

Etnik grup

Dil ve gelenekleri de kapsayan ortak bir miras aracılığıyla birbirlerine bağlı olduklarını hisseden insan grubu.

İstanbul

Ermeni

Patrikhanesi

Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethinden 8 yıl sonra, 1461'de Bursa Ermeni rahibi Hovagim'i İstanbul'a davet etmesiyle kurulan dini makam. İlk olarak Samatya'da kurulmuş, ancak sonradan günümüzde de bulunduğu Kumkapı'ya taşınmıştır.

Madenataran

Çok eski elyazmalarının bulunduğu, Erivan'daki ünlü kütüphane. Koleksiyonunda yaklaşık 17.000 elyazması vardır ve bunların en eskilerinin tarihi Ortaçağ'a uzanır. Ayrıca Ermeni minyatür sanatının en değerli parçaları da Madenataran'da sergilenmektedir.

Vartabed

Ermeni Kilisesi'nin "İnanç öğreticisi". Vartabedler evlenmeyen din adamlarıdır. Asli görevleri İncil'i ve Hristiyanlığı öğretmek ve vaaz vermektir.

Zerdüştlük

Zerdüş'tün kurduğu dindir. Yüzyıllar boyunca İran'ın ulusal dini olarak kalmıştır ve Ermenistan'da Hristiyanlık ülkenin resmi dini haline gelmeden önce Zerdüş'tün takipçileri bulunuyordu.

OKUMA TAVSİYELERİ

Mutfakla ve Ermeni bir ailenin kâh hüznü, kâh sevinçli tarihiyle ilgilenenler için: *Sofranız Şen Olsun*, Takuhi Tovmasyan, Aras Yayıncılık, 2011.

1940'lı, 1950'li yıllarda Diyarbakır'daki farklı kimlik ve kültürlerin sıradan hayatlarını, Ermeni taşra edebiyatının ustalarından Mıgırdiç Margosyan'ın gözünden okumak için: *Söyle Margos Nerelisen?*, Mıgırdiç Margosyan, Aras Yayıncılık, 2011.

Karikatür sevenler için İstanbullu Krikor Azınlıkyan'ın çizgi öyküsü: *Azınlıkyan*, Aret Gıdır, Aras Yayıncılık, 2001.

20. yüzyılın başlarında Türkiye'deki balıkları ve balıkçılık faaliyetlerini merak edenler için: *Türkiye'de Balık ve Balıkçılık*, Karekin Deveciyan, Aras Yayıncılık, 2013.

"Masal benim işim" diyen çocuklara ve yetişkinlere: *Ermeni Masalları*, derleyen Feyza Zaim, Can Çocuk Yayınları, 2010.

Müslümanlaştırılmış Ermenilerin çoğunlukla saklı kalan öykülerine kulak vermek için: *Anneannem*, Fethiye Çetin, Metis Yayıncılık, 2004.

Baronyan'ın mizahi dilinden, 19. yüzyıl ortalarında İstanbul'un 34 mahallesini ve mahalle sakinlerinin günlük yaşantısını okumak için: *İstanbul Mahallelerinde Bir Gezinti*, Hagop Baronyan, Can Yayınları, 2015.

Saroyan'a yeni başlayacaklar için birbirinden keyifli 14 öykü: *Ödlekler Cesurdur*, William Saroyan, Aras Yayıncılık, 2010.

Dünyaca ünlü Küçük Prens'in Ermenicesi: *Pokrig İşkhanı*, Antoine de Saint-Exupéry, Aras Yayıncılık, 2016.

İNTERNET SAYFALARI:

agos.com.tr
arasyayincilik.com
armeniapedia.org
dziludzar.com
houshamadyan.org
lucinekasbarian.com
pokrig.org
tumo.org

Kitapta bahsi geçen şarkıları YouTube'da da bulabilirsiniz.

Ayrıca Kumkapı'daki İstanbul Ermeni Patrikliği binasında bulunan, İstanbul'daki Ermeni yaşantısını yansıtan objelerin yer aldığı Patrik Hovhannes Golod Müzesi'ni ve Yedikule Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi bünyesinde yer alan, kurumun tarihinin ve Osmanlı Ermenilerinin sağlık faaliyetlerinin sergilendiği Bedros Şirinoğlu Müzesi'ni ziyaret edebilirsiniz.

İNTERNET SİTESİNDE

Karagözyan İlkokulu öğrencisi Artak Danielyan'ın sunumuyla

1. **Antzrev gu ka, tzün gu ka** (CB, MG, MK, SK, VK)

Antzrev gu ka, tzün gu ka. Derder baban dun gu ka. Pilav gepe, yuğ çiga. Kel Mardirosin değ çiga. Yağmur gelir, kar gelir. Papaz baba eve gelir. Pilav yapar, yağ yok. Kel Mardiros'a yer yok.

2. **Dil Çalışması** (sayfa 20)

Sözcükler (KV, VS)

Ayp, pen, kim (abece) şarkısı (MK, VK, ST)

3. **Yemek Duası** Caşagestsuk (sayfa 23) (MK, VK, ST)

4. **Enstrümanlar** (sayfa 35)

Kanun (Aram Kerovpyan)

5. **Kamañça** (Anouch Donabedian-Krikorian)

6. **Duduk** (Patrick Kousiguian)

7. **Tar** (Rouben Haroutunian)

8. **Dhol** (Vahan Kerovpyan)

9. **Şarkılar** (sayfa 36)

Hele, hele, hele ninnoye şarkısı (CB, şvi MG, MK, SK, dhol VK)

10. **Dans** (sayfa 63)

Tamzara (Ermenistan'dan geleneksel danslar: Shoghakn Ensemble ve özel konuklar.

Yapımcı Shakeh Avanessian & Laura Shannon, 2001.)

11. **Şiir** (sayfa 44) Noemi Stepan-Sarkissian'dan **Fareler Toplantısı** (Ermenice)

12. **Hayr Mer (Göklerdeki Babamız) Duası**

Yegmalyan versiyonu (VS)

Hayr mer, vor hergins yes,
Surp yeğitsi anun Ko.
Yegestze arkayutyun Ko,
Yeğitsin gamk ko, vorbes hergins yev hergri.
Izhats mer hanabazort dur mez aysor.
Yev toğ mez ızbardis mer,
Vorbes yev mek toğumk merots bardabanats
Yev mi danir izmez i portzutyun
Ayl prgya izmez i çare.
Zi Ko e arkayutyun yev zorutyun
Yev park havidyans havidenits. Amen.

Gomidas versiyonu (AK, MK, VK)

Göklerdeki Babamız,
Adın kutsal kılınsın.
Egemenliğin gelsin.
Gökte olduğu gibi, yeryüzünde de, Senin istediğin olsun.
Bugün bize gündelik ekmeğimizi ver
Bize karşı suç işleyenleri bağışladığımız gibi,
Sen de bizim suçlarımızı bağışla.
Ayartılmamıza izin verme.
Bizi kötü olandan kurtar.
Çünkü egemenlik, güç ve yücelik
Sonsuzlara dek Senindir! Amin.

Seslendirenler: Chris Bedian (CB), Melinè Gazarian (MG), Anouch Donabedian-Krikorian, Rouben Haroutunian, Aram Kerovpyan (AK), Maral Kerovpyan (MK), Vahan Kerovpyan (VK), Patrick Kousiguian, Vigen Shirvanyan (VS), Noemi Stepan-Sarkissian (NSS), Sevana Tchakerian (ST), Karnitza Varoujian (KV) ve Shoghakn Ensemble.

TAMZARA NASIL OYNANIR?

Shakeh Major Tchilingirian'dan

Bu dans Ermenistan'daki Sevan Gölü yakınlarında bulunan Keğarkunik bölgesinden çıkmıştır. Günümüzde Tamzara, Ermenistan'ın tamamında ve diasporada tek sıra ya da çember halinde oynanan popüler bir dandır ve değişik biçimleri vardır. Size göstereceğimiz tarzda temel adımlar, yerde bir haç şekli oluşturmak üzere dört yöne atılır. Dans bir çember etrafında oynanır. Dansçılar çiftler çiftler (üçlü de olabilir) dizilir. Kollar önde çapraz birleştirilir, sağ ile sağ, sol ile sol el tutulur. Bedenler çemberin merkezine dönük olmalıdır. Esnek olmak gerekir. Küçük adımlarla, çok zıplamadan ve ayak tabanının tamamıyla yere hafifçe basılır.

4 ölçülük müzikal giriş – partnerinizle bekleyin.
Sağa doğru hareket etmek için hazırlanın.

- 1. ölçü:**
- 1: sağ ayak ile sağa doğru bir adım atın
 - 2: sol ayağı sağ ayağın yanına getirin
 - 3: sağ ayak ile sağa doğru bir adım atın
 - 4 ve 5: sol ayağı hızlıca sağ ayağın yanına getirin, sol ile iki kez yere vurun ve bekleyin.

- 2. ölçü:**
- 1: sol ayak ile sola doğru bir adım atın
 - 2: sağ ayağı sol ayağın yanına getirin
 - 3: sol ayak ile sola doğru bir adım atın
 - 4 ve 5: sağ ayağı hızlıca sol ayağın yanına getirin, sağ ile iki kez yere vurun ve bekleyin.

- 3. ve 4. ölçü:** 1. ve 2. ölçüyü tekrarlayın.

- 5. ölçü:** (Merkeze dönük olarak)
- 1: sağ ayak ile öne doğru bir adım atın
 - 2: sol ayak ile öne doğru bir adım atın
 - 3: sağ ayakla öne doğru bir adım atın
 - 4 ve 5: sol ayağı sağın yanına getirin, sol ile iki kez yere hızlıca vurun ve bekleyin.

- 6. ölçü :**
- 1: sol ayak ile geriye doğru bir adım atın
 - 2: sağ ayak ile geriye doğru bir adım atın
 - 3: sol ayakla geriye doğru bir adım atın
 - 4 ve 5: sağ ayağı solun yanına getirin, sağ ile iki kez yere hızlıca vurun ve bekleyin.

- 7. ve 8. ölçü:** 5. ve 6. ölçüleri tekrarlayın.

Sağa doğru (saat yönünde) çeyrek bir dönüş yaptıktan sonra yukarıda anlatılan 8 ölçülük hareketleri tekrarlayın. Sağa doğru tekrar çeyrek bir dönüş yapın ve 8 ölçülük hareketleri tekrarlayın. Bir kez daha çeyrek bir dönüş yaptıktan sonra, çember halinde (saat yönünün tersine) ileri doğru giderek, 8 ölçülük temel adımları tekrarlayın (5'teki gibi). 8 ölçülük hareketlerin tamamını yaparak ileri doğru gidin. Şimdi merkeze dönük olarak hareketlere baştan başlayın.

Tamzara müziğine eşlik eden bu dansı Kim Bu Ermeniler'in sitesinde bulabilirsiniz.
(Londra/İstanbul 2016): www.whoarethearmenians.com

(Maida Chavak)

Aras Yayıncılık
İstiklal Caddesi, Hıdivyal Palas 231/Z
34430 Tünel, Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 252 65 18 - 243 06 02
Fax: (0212) 252 65 19
info@arasyayincilik.com
www.arasyayincilik.com
Sertifika No: 10728

ARAS - ԱՐԱՍ 167

Քիմ Պու Էրմենիլեր	Kim Bu Ermeniler
Ո՞վ են Հայերը	Who Are The Armenians?
Սուզըն Փոլ Փեթի Գագիկ Ստեփան-Սարգիսեանի եւ Մարալ Քերովբեանի գործակցութեամբ	Susan Paul Pattie Gagik Stepan-Sarkissian ve Maral Kerovpyan eşliğinde
Թրքերէն	Turkish
(Անգլերէնէ) թարգմանող Լորա Սարը	translator (from English) Lora Sarı
Օգոստոս 2016, Ստանպուլ	August 2016, Istanbul

Baskı / Print
Sena Ofset
2. Matbaacılar Sitesi 4NB7-9-11 Topkapı İstanbul
Tel: (212) 613 38 46 / Sertifika No: 12064

1993 yılında İstanbul'da kurulan **Aras Yayıncılık**, Türkçe ve Ermenice olmak üzere Türkiye'de iki dilde yayın yapan ender yayınevlerinden biri. Aras'ın öncelikli amacı aynı coğrafi bölgede doğup büyümüş, yan yana yaşayan farklı kültürlerden insanların birbirlerini edebiyat ve kitaplar yoluyla daha iyi tanıyıp, anlamalarına yardımcı olmak. Günümüz Türkiye'sinde İstanbul'da yoğunlaşmış bir azınlık toplumu olan Ermenilerin kültürel öğelerini gelecek kuşaklara da taşımaya aracılık eden yayınevi, Türkiye'de köklü bir geçmişi olan Ermeni yayıncılık geleneğinin yeni zamanlardaki temsilcisi ve sürdürücüsü olmayı hedefliyor.

The Armenian Institute (Ermeni Enstitüsü), Ermeni kültürü ve tarihini yenilikçi programlar, eğitsel olanaklar, çalıştaylar, akademik etkinlikler, sergiler ve gösteriler aracılığıyla canlı tutmayı hedefliyor. Amacı, zengin Ermeni mirası ile günümüz dünyası arasında bir bağ kurmak ve Ermeniler ile diğer halklar arasında bir köprü vazifesi görmek. The Armenian Institute, 2001 yılından bu yana insanları bir araya getirerek yeni ve yaratıcı fikirler oluşturacakları ve keyif alacakları çeşitli projeler ve etkinlikler düzenlemeye devam ediyor.

Kim Bu Ermeniler? hem çocukların hem de yetişkinlerin Ermeni halkını tanımalarına yardımcı olacak bir rehber. Özellikle 5-16 yaş arası çocuklara yönelik hazırlanan bu kitap, 3000 yıllık Ermeni tarihi ve kültürünü, halk öyküleri, dil, yemek, din, müzik, dans, sanat, şiir, spor ve oyunlar vasıtasıyla yeniden canlandırıyor. Kitapta ayrıca, Ermenistan Cumhuriyeti ve Türkiye hakkında bilgiler ve Ermenilerin neden dünyanın dört bir yanında yaşadığına dair açıklamalar da bulabilirsiniz.

Kim Bu Ermeniler? Türkiye, Ermenistan ve diasporadaki çocukların hayatlarından kesitler sunarak onların bugünkü yaşantıları üzerine fikir veriyor. Kitaba ayrıca, şarkıların, şiirlerin, dans müziklerinin ve dil alıştırmalarının olduğu bir internet sitesi eşlik ediyor.

ISBN 9786055753672

9 786055 753672

